Atbalsta materiāli pilsoniskās audzināšanas un pilsoniskās līdzdalības sekmēšanai

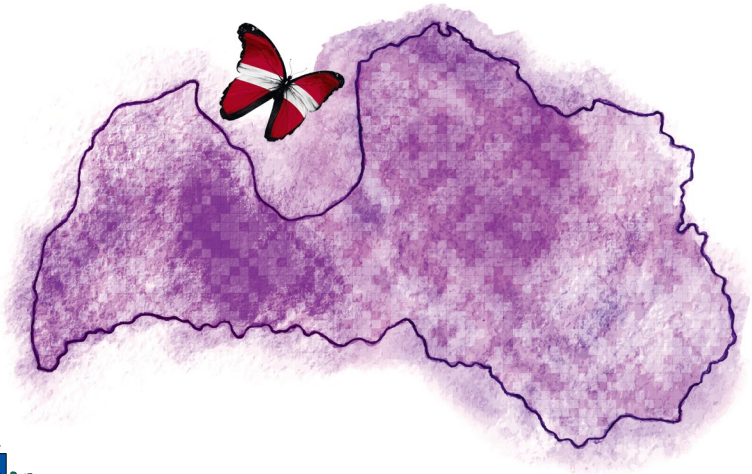

Valsts izglītības satura centrs

VITAE
MŪŽIZGLĪTĪBAS UN KULTŪRAS INSTITŪTS

LATVIJAS SKOLAS SOMA

Latvija 100

Rīga 2018

Valsts izglītības
satura centrs

Priekšvārds

Valsts izglītības satura centrs sadarbībā ar biedrību "Mūžizglītības un kultūras institūts "Vitae"" ir sagatavojis krājumu pedagogiem "Atbalsta materiāli pilsoniskās audzināšanas un pilsoniskās līdzdalības sekmēšanai", kurš ieskicē un no jauna aktualizē virkni aspektu un ideju pilsoniskās izglītības īstenošanai un iedzīvināšanai izglītības iestādēs.

Atbalsta materiāls ir izstrādāts Latvijas valsts simtgades programmas ietvaros. Tas atspoguļo Valsts izglītības satura centra Latvijas valsts simtgadei veltītā pasākumu cikla "Pilsoniskās līdzdalības un labo darbu maratons" ietvaros organizēto pedagogu – tālākizglītotāju sagatavošanas kursu "Skolēnu pilsoniskās līdzdalības sekmēšana audzināšanas procesā" programmas apguvē izmantotos un izveidotos materiālus, gūto pieredzi un atziņas, kā arī iniciatīvas "Latvijas skolas soma" pilotprojektā aprobētās idejas.

Krājumā ir ietverti kursu lektoru un nodarbību vadītāju izstrādātie materiāli un arī kursu dalībnieku pieredze skolēnu pilsoniskajā audzināšanā

Pasākumu cikla "Pilsoniskās līdzdalības un labo darbu maratons" ieceres mērķis ir sekmēt bērnu un jauniešu piederību savai skolai, vietējai kopienai un valstij un veicināt viņu pilsonisko līdzdalību, patstāvību, atbildību un piedalīšanos Latvijas valsts simtgades svinēšanā un Latvijas valstiskuma stiprināšanā. Ceram, ka krājums rosinās pedagogus pārdomāt un izvērtēt līdz šim paveikto, apzināt savas stiprās un vājās puses, meklēt un rast jaunas ierosmes metodisko pieeju izvēlei un pilnveidei.

Pilsoniskā līdzdalība īstenojama gan izglītības iestādes ietvaros, gan daudzpusīgā sadarbībā vietējā kopienā (dažādas paaudzes; skola un pašvaldība; skola un nevalstiskās organizācijas; skola un uzņēmēji; dažādu izglītības pakāpju un veidu izglītības iestāžu sadarbība u.tml.). Īpaša uzmanība pievēršama skolēnu līdzdalības aktivitātēm ikdienā, mācību procesā, pašdisciplīnas jomā, savstarpējā saskarsmē, komunikācijā, skolēnu pašpārvaldes darba pilnveidē un popularizēšanā, darbojoties interneta vidē u.tml.

Aicinām ikvienu izglītības iestādi turpināt vai uzsākt tādas pilsoniskās iniciatīvas un aktivitātes, kuras var kļūt par skaistu tradīciju un bagātināt skolas un tuvākās apkārtnes cilvēku dzīvi, sagādāt visiem pozitīvas emocijas un gandarījumu.

Atbalsta materiāls elektroniskā formātā pieejams Valsts izglītības satura centra mājaslapā www.visc.gov.lv un biedrības "Mūžizglītības un kultūras institūts "Vitae"" mājas lapā www.vitae.lv

Ievads

Atbalsta materiāli pilsoniskās audzināšanas un pilsoniskās līdzdalības sekmēšanai ir izstrādāti ar **mērķi** sekmēt valstisko audzināšanu, kuras normatīvo ietvaru nosaka 2016.gada 15.jūlijā apstiprinātie Ministru kabineta noteikumi Nr. 480 *Izglītojamo audzināšanas vadlīnijas un informācijas, mācību līdzekļu, materiālu un mācību un audzināšanas metožu izvērtēšanas kārtība*[1]. Atbalsta materiāli piedāvā informatīvus un metodiskus materiālus par to, kā izglītības iestādē mērķtiecīgi un sistēmiski iespējams īstenot un sasniegt spēkā esošajos normatīvajos dokumentos noteikto audzināšanas, t.sk. pilsoniskās audzināšanas rezultātu.

Atbalsta materiālu saturs un struktūra

Atbalsta materiāli izstrādāti un strukturēti šādi:

- Audzināšanas process un tajā sasniedzamie rezultāti – nodaļā īsi atklātas dažādas pieejas audzināšanas procesam, sniedzot pedagogam būtiskāko informāciju par audzināšanas jēdziena izpratni un sasniedzamo rezultātu.
- Pilsoniskā audzināšana kā audzināšanas procesa daļa – nodaļā skaidrots, kas ir pilsoniskās audzināšanas būtība, kā definēt pilsonisko audzināšanu, kas ir tradicionālā pilsoniskuma izpratne un ar ko tā atšķiras no aktīvā pilsoniskuma izpratnes.
- Pilsoniskās audzināšanas struktūrmodelis Latvijā – nodaļā tiek atklāts pilsoniskās audzināšanas struktūrmodelis Latvijā, kas izstrādāts, piedaloties gandrīz 400 Latvijas pedagogiem. Struktūrmodelī iekļauti 6 saturiskie moduļi, tas atklāj 4 atbildību līmeņus, definē pilsoniskās audzināšanas saistību ar MK noteikumos[2] definētajām vērtībām un tikumiem.
- Metodiskie ieteikumi pilsoniskās audzināšanas un pilsoniskās līdzdalības sekmēšanai izglītības iestādē – nodaļā sniegti ieteikumi, kā pedagogam un izglītības iestādei iespējams īstenot sistēmisku darbu ar pilsoniskās audzināšanas un pilsoniskās līdzdalības sekmēšanas struktūrmodeli.
- Praktiskas idejas pilsoniskās audzināšanas un pilsoniskās līdzdalības sekmēšanai – nodaļā apkopotas dažādas idejas un ierosinājumi ikviena pedagoga un klases audzinātāja darbam, kā sekmēt pilsoniskuma jautājumu izpratni un skolēnu pilsonisko līdzdalību.
- Jēdzienu kopums, kurš izmantots metodiskajos ieteikumos – metodiskajos ieteikumos izmantoti jau esošajos normatīvajos dokumentos sniegtie jēdzienu definējumi, kuri šajā nodaļā sniegti vienkopus un par kuriem pedagogiem būtu nepieciešama izpratne, strādājot ar pilsoniskās audzināšanas jautājumiem.

1 https://likumi.lv/ta/id/283735-izglitojamo-audzinasanas-vadlinijas-un-informacijas-macibu-lidzeklu-materialu-un-macibu-un-audzinasanas-metozu-izvertesanas

2 turpat

Pilsoniskās audzināšanas un pilsoniskās līdzdalības īstenošanas principi

Izstrādājot atbalsta materiālus, ir ievēroti šādi trīs galvenie principi:

1. Pilsoniskā audzināšana ir integrēta mācību un audzināšanas procesa daļa izglītības iestādē.

Saskaņā ar MK noteikumiem[3] "audzināšana ir mērķtiecīgi organizēta izglītības procesa neatņemama sastāvdaļa, izglītojamā vispusīgas, tajā skaitā tikumiskās, attīstības veicināšana un attieksmju veidošana. Audzināšana ir virzīta uz sociālās un kultūras pieredzes ieguvi, izglītojamo emocionālā intelekta attīstību un pašregulāciju, vērtību sistēmas veidošanos un tikumu izkopšanu (vērtībizglītošanu) attiecību veidošanai, sadarbībai, pilsoniski atbildīgai un veiksmīgai dzīvei sabiedrībā. Audzināšana ir cieši saistīta ar pašaudzināšanu (pašizziņu un pašpilnveidi)".

2. Pilsoniskās audzināšanas sasniedzamais rezultāts atklājas izglītojamo attieksmē pret sevi, citiem cilvēkiem, sabiedrību kopumā un valsti.

Ikviena indivīda attieksmi raksturo viņa rīcība un runa. Izglītojamo attieksme pret sevi, citiem cilvēkiem, sabiedrību un valsti atklājas ikdienas mācību procesā mācību stundās, klases vai grupas audzinātāja stundās, ārpusstundu nodarbībās, starpbrīžos, interešu izglītības nodarbībās, pasākumos un projektos, kā arī ikdienas situācijās savstarpējā mijiedarbībā ar apkārtējiem cilvēkiem un sabiedrību kopumā.

3. Pilsoniskā audzināšana ir mūžizglītības procesa daļa, kuras rezultāta sasniegšana ir atkarīga no visām tajā iesaistītajām pusēm un to atbildīgas rīcības – izglītojamā, izglītojamā vecākiem (personām, kas īsteno aizgādību), izglītības iestādes un sabiedrības kopumā.

Izglītība ir process mūža garumā. Daļu no izglītības procesa īsteno izglītības iestādes sadarbībā ar izglītojamo, viņa ģimeni, un šo procesu tieši ietekmē sabiedrībā esošās vērtības un tikumi, kas atklājas izglītības iestādē, vietējā kopienā un valstī. Pilsoniskās audzināšanas rezultātu nav iespējams sasniegt atdalīti no visu pušu kopīgas un saskaņotas rīcības. Noslēdzot izglītības ieguves procesu izglītības iestādē, izglītojamais nevis pārtrauc pilsoniskās audzināšanas procesu, bet to turpina visa mūža garumā pašaudzināšanas procesā vai turpinot izglītības ieguvi nākamajā izglītības pakāpē, neformālajā izglītībā vai citā veidā. Izglītības iestādes sasniedzamo rezultātu audzināšanas procesā, tai skaitā pilsoniskajā audzināšanā, nosaka izglītības iestādes licencētā izglītības programma un/vai citi iekšējie un ārējie normatīvie akti audzināšanas jautājumos.

3 turpat

Atbalsta materiālu pilsoniskās audzināšanas jautājumos saistība ar valsts pamatizglītības un valsts vidējās izglītības standartu

Atbalsta materiāli pilsoniskās audzināšanas un pilsoniskās līdzdalības sekmēšanas jautājumos ir tā autoru piedāvāts skatījums par iespējām īstenot mērķtiecīgu un sistēmisku mācību un audzināšanas procesu izglītības iestādē, kur pilsoniskā audzināšana ir viens no audzināšanas procesā sasniedzamajiem rezultātiem. Atbalsta materiāli nav normatīvais dokuments, kurš nosaka papildus īstenojamās aktivitātes izglītības iestādei, bet ir tieši saistīts ar valsts pamatizglītības un valsts vidējās izglītības standartu un tajā noteiktajiem sasniedzamajiem rezultātiem. Tādējādi pilsoniskā audzināšana ir pedagoga un izglītības iestādes īstenots aktivitāšu kopums, lai sasniegtu valsts pamatizglītības un valsts vidējās izglītības standartā noteiktos caurviju prasmju sasniedzamos rezultātus.

Ieva Dorila,
PIKC Rīgas Valsts tehnikums,
Audzināšanas nodaļas izglītības metodiķe

Audzināšanas jēdziens un audzināšanas procesa sasniedzamais rezultāts

Pedagoģiskais process ietver 2 daļas – mācību process un audzināšanas process. Mācību process ir mācīšanās un mācīšanas vienotība, un no šī procesa rezultāta būs atkarīgs zināšanu un prasmju saturs. Audzināšanas process nosaka attieksmju veidošanos, kas psiholoģiski ir motivācijas pamatā, kas nozīmē, ka audzināšana un mācību process jāskata vienotībā.

Audzināšanas jēdzienu var skaidrot divējādi – plašā un šaurā izpratnē:

1) Audzināšana plašā izpratnē tiek skaidrota kā mērķtiecīgi organizēts cilvēkdarbības process, kas virzīts uz sociālās kultūras pieredzes nodošanu no paaudzes paaudzei, uz jaunās paaudzes vērtīborientāciju un pašregulācijas veidošanu un garīguma izkopšanu. Audzināšanas procesā veidojas un attīstās nozīmīga personības attieksme pret cilvēku, cilvēka darbu, kultūras vērtībām, dabu, sabiedrību un valsti. Tas nodrošina iespēju kļūt par pilntiesīgiem sabiedrības locekļiem, pašiem noteikt savu dzīvi, rīcību un būt atbildīgiem par to.

2) Audzināšana šaurā izpratnē tiek skaidrota kā pieauguša cilvēka darbība, kuras nolūks ir bērna (jaunieša) attīstības vadīšana vēlamā virzienā, gādājot, rūpējoties par viņu, mācot, izglītojot, izkopjot dzīvei vajadzīgās praktiskās iemaņas, iesaistot konkrētās sabiedriskās dzīves situācijās, veidojot viņam izaugsmes nosacījumus. Šis skaidrojums neatstāj iespēju bērnam, pusaudzim vai jaunietim iespēju pašam ietekmēt savu attīstību, jo audzināšanu vada (gādā, rūpējas, izglīto, izkopj, iesaista utt.) pieaugušais. Šīs ir subjekta – objekta attiecības, kuras pašlaik vairs neatbilst sabiedrības attīstības prasībām. Mūsdienu audzināšanas mērķis ir tāda personība, kas pazīst sevi un prot atbildēt uz jautājumiem: "kas es esmu?" un "kāds es esmu?", prot izdarīt situācijai atbilstošas izvēles un prot atbildēt par savu izvēļu rezultātu.

Ja runājam par pedagoģisko procesu, tad audzināšanas darbība ir tā, kas veicinās vai bremzēs personības darbības motivāciju, ietekmēs audzināšanas darbības rezultātu, un audzinātāja personība un tās darbības stils būs atdarināšanas paraugs. Audzināšanas līdzeklis ir cilvēku saskarsme, kas ietver savstarpējo uztveri, komunikāciju un daudzveidīgas savstarpējās attiecības un palīdz sasniegt audzināšanas rezultātu – brīvas un atbildīgas personības attīstību, atbilstoši mūsdienu Latvijas sabiedrībai.

Nozīmīgi socializācijas faktori: ģimene, skola, sabiedrība, mediji jeb plašsaziņas līdzekļi. Tas nozīmē, ka, ja mācīšanās ir globāla, tad audzināšana ir lokāla – sabiedrība audzina personības ar globālu domāšanu, bet konkrētai sabiedrībai piesaistītām vērtībām.

Savulaik jau *Jūlijs Aleksandrs Students*[4] norādīja, ka audzināšana ir gribas, jūtu un prāta attīstīšana virzienā uz audzināšanas mērķi. Audzināšana nav tikai jaunās paaudzes dabiski normālas attīstības veicināšana, bet arī šīs paaudzes sagatavošana dzīvei un darbam. Tātad audzināšana ir cilvēka attīstības veicināšana dzīvei noteiktā sabiedrībā.

Audzināšana ir sabiedriska parādība, tās rezultātā cilvēks iegūst prasmes dzīvot sabiedrībā. Audzināšanas psiholoģiskais pamatojums rodams cilvēka emocionālajā sfērā un sociālajās vajadzībās. Īpaša un nozīmīga audzināšanas komponente ir pašaudzināšana, kas nav aplūkojama atrauti no kopējā audzināšanas procesa. Pašaudzināšana ir aplūkojama kā personības (skolēna, studenta, skolotāja) pašattīstības vadība, un tā izpaužas kā pašizziņa, pašvērtēšana, pašregulācija.

Latvijas skola kopš neatkarības atgūšanas piedzīvojusi būtiskas pārmaiņas, arī skolas un pedagoga loma audzināšanas darbībā pēdējos 20 gados ir būtiski mainījusies. Skolotāja audzinātājdarbība vairs netiek ideoloģiski politiski vadīta, kā arī skolotājs vairs nevar pretendēt uz vienīgo patiesību. Bezierunu paklausības vietā ir stājusies sadarbība. Postmodernās sabiedrības realitāte ir mudinājusi pedagogus būt atvērtiem pret dažādiem izaicinājumiem, kas ienākuši mūsdienu skolas ikdienā. Nemainīga ir palikusi tikai ikkatra skolotāja pedagoģiskā misija – ne vien mācīt, bet katrā stundā arī audzināt, padarot mācības par audzināšanas līdzekli.

21.gadsimta pedagoģiskajā procesā audzināšanas un mācību procesa vienotība īpaši akcentē, ka par audzināšanu ir atbildīgs katrs pedagogs, veidojot mācību stundā procesu un vidi, kurā izglītojamie izkopj attieksmes pret sevi, apkārtējiem, sabiedrību, valsti un pasauli. Mācību stundā audzināšanas process tiek īstenots ar dažādiem paņēmieniem, piemēram, runājot par mācību priekšmeta saturā noteiktiem tematiskajiem jautājumiem, veidojot tā saikni ar ikdienas dzīvi un dodot iespēju izglītojamiem izvērtēt savu rīcību konkrētās situācijās, sniedzot atgriezenisko saiti izglītojamiem par viņu rīcību mācību stundā, kā arī izvēloties mācību metodes un metodiskos paņēmienus, kuri palīdz izkopt noteiktas attieksmes. Tieši tādēļ var uzskatīt, ka arī pilsoniskā audzināšana ir integrēta mācību un audzināšanas procesa daļa, kuru nav iespējams atdalīt no kopējā pedagoģiskā procesa un par tā īstenošanu atbild ikviens pedagogs un izglītības iestāde kopumā.

4 Students, J. A. Vispārīgā pedagoģija: zinātne un māksla sevis un citu audzināšanā. Rīga: Fr. Baumaņa apgādībā, 1933.

Aija Tūna, *Dr. paed.*,
izglītības projektu vadītāja

Pilsoniskās audzināšanas būtība

Viens no visprecīzākajiem veidiem, kā raksturot pilsoniskās audzināšanas būtību un procesu, manuprāt iekļauts apgalvojumā, ka „... patiesībā būt par pilsoni ir ļoti praktiska nodarbe – tas ir tas, ko mēs darām"[5]. Patiesi, ikvienā ikdienas situācijā mājās, skolā, pa ceļam no vienas uz otru un visu veidu medijos vērojot cilvēku rīcību, attieksmi un savstarpējās attiecības, jaunajai paaudzei atklājas sabiedrībā pastāvošās prakses. Īpaši par to, lai vārdi nav pretrunā ar darbiem, jādomā izglītības iestādēs, jo ne tikai mācību stundās, bet ikvienā ikdienas saskarsmē un skolas kultūrā kopumā bērni un jaunieši izjūt, kā darbojas vai nedarbojas demokrātijas pamati un tiesiskas valsts principi. Cik skaidra un taisnīga ir vērtēšanas sistēma, cik pamatoti un reāli izpildāmi ir skolas iekšējās kārtības noteikumi, vai pastāv iespējas ikvienam izteikties vai ierosināt apspriešanai aktuālus jautājumus, vai skolēnu parlaments ir pārstāvniecības instruments, lai ikviena balss tiktu sadzirdēta un veidotos konstruktīvs dialogs, vai ir noteiktas procedūras, kā nepieciešamības gadījumā mainīt vai pilnveidot esošo kārtību, cik atsaucīgi tiek reaģēts uz atsevišķu skolēnu vai skolēnu grupu specifiskām vajadzībām, vai lēmumi tiek balstīti uz argumentiem un ņemot vērā konkrēto situāciju – tie ir tikai daži no jautājumiem, kuriem ir vistiešākais sakars ar pilsonisko audzināšanu.

Mūsdienu strauji mainīgajā pasaulē būtiski spēt saglabāt tradīcijas un vērtības un vienlaikus neiestigt esošās procedūrās vai pieņēmumos, kas vairs nav aktuāli un nesekmē personības, organizācijas un valsts tālāku attīstību. Pēdējo pāris desmitgažu laikā mainījusies arī izpratne par pilsonisko audzināšanu un pilsoniskumu, paplašinoties no tiesiskā statusa zināšanas un ievērošanas uz spēju aktīvi rīkoties, kritiski domāt, spēt būt vienlaikus racionālam, iejūtīgam un tolerantam gan ikdienas situācijās savā tuvākajā apkārtnē, gan sabiedrībā kopumā.

Neapšaubāmi, joprojām ir svarīgi sistemātiski apgūt zināšanas par demokrātijas galvenajiem jēdzieniem, demokrātisku pārvaldi un demokrātisku sabiedrību, mācīties par konstitūciju, demokrātiskas vadības institūcijām un pilsonisko sabiedrību, kurā dzīvojam, taču vienlīdz svarīgi ir attīstīt skolēnu spējas pielietot zināšanas, lai domātu un kompetenti piedalītos demokrātiskajos procesos, sākot ar klasi, skolu un vietējo kopienu. Katra indivīda pilsoniskā līdzdalība ir nozīmīgs demokrātiskās sabiedrības funkcionēšanas instruments, tāpēc nepieciešams izglītības sistēmā atzīt brīvu, atbildīgu, tolerantu, solidāri un kritiski domājošu indivīdu par nozīmīgāko vērtību. Tas nozīmē arī radīt iespējas skolēniem iesaistīties ārpusstundu norisēs un saistīt tās ar mācību darbu stundās, atspoguļojot un ļaujot pielietot tur iegūtās zināšanas, prasmes un attieksmes – skolā, kopienā, plašākā sabiedrībā.

5 Huddleston, T. and Kerr, D. (2006) Making Sense of Citizenship: A Continuing Professional Development Handbook. London: HodderMurray.

Pilsoniskā līdzdalība var izpausties dažādi. Mēdz runāt par trīs veidu pilsoņiem, un katru no šīm izpausmēm mēs sastopam skolās un kopienās. Tie ir:

- personīgi atbildīgs pilsonis – godīgs, atbildīgs, ievēro likumus, atsaucas uz iniciatīvām;
- darbīgs un ar iniciatīvu apveltīts pilsonis – aktīvi piedalās sabiedriskajos procesos, ieņem līderu pozīcijas iedibinātajās sistēmās un kopienas struktūrās;
- pilsonis, kas sekmē taisnīguma ievērošanu sabiedrībā – analizē un maina esošās sistēmas un struktūras, ja tās ilgākā laika posmā nespēj nodrošināt taisnīgumu.

Pedagoga uzdevums ir tiešajā mācību procesā un daudzveidīgās ikdienas norisēs veicināt aizvien apzinātāku pilsonisku rīcību, kas iziet ārpus personīgiem lēmumiem un rīcības un iesaistās sistēmiskā darbībā. Te īpaša loma, piemēram, skolēnu parlamentam, kura veidošana sākas ar demokrātiskiem procesiem ikvienā klasē.

Svarīgi vienoties, ka katra pedagoga, katras ģimenes un visas sabiedrības kopīgais mērķis ir palīdzēt augt tādam cilvēkam, kas spēj būt zinošs pamatotu lēmumu pieņēmējs, uzsākt rīcību un atrast sadarbības partnerus izvirzīto uzdevumu īstenošanai. Šāds cilvēks saprot, ka demokrātija nav vairākuma diktatūra, bet sociālā taisnīguma un sociālās saskaņas sekmēšanas iespēja, un tas nozīmē, ka ne visi jautājumi atrisināmi vienkāršas balsošanas ceļā. Šis cilvēks dzīvo un strādā ar degsmi un interesi tāpēc, ka darāmais ir vienlaikus personīgi nozīmīgs un svarīgs no atbildīga sabiedrības locekļa pozīcijām. Tā dzīvojot pamazām mācāmies mazināt plaisas starp dažādiem cilvēkiem un sabiedrības grupām, saskatot, novērtējot un svinot dažādības piedāvāto potenciālu. Tā ikdienā samazinās sacensība un pieaug sadarbība, vienlaikus katram ikdienu cenšoties kļūt par labāku sevis paša versiju. Tā notiek attieksmes maiņa un apjauta, ka tad, kad es esmu daļa no kaut kā lielāka, katrs un visi kopā ir spēcīgāki un spēj paveikt vairāk. Tā ir tā piederības sajūta – klasei, skolai un valstij un pilsoniskā līdzdalība kā mērķis un process, kas nekad nebeidzas.

Pārejot no pirmās Latvijas valsts simtgades nākamajā, jo īpaši svarīgi ne vārdos, bet darbos palīdzēt augt nākamās simtgades pilsoņiem. Labā ziņa ir tā, ka Latvijas skolām nav jāsāk no baltas lapas. Ir daudz labas pieredzes, daudz inovatīvu darbību – to visu vajag salikt uz galda, izšķirot, salāgot, aktualizēt, papildināt un tad padarīt gan ikviena skolotāja, gan ikvienas izglītības iestādes darbību apzinātāku un mērķtiecīgāku.

Laura Miķelsone,
Brocēnu vidusskolas vēstures skolotāja,
Mūžizglītības un kultūras institūta "Vitae" lektore

Rolands Ozols,
Mūžizglītības un kultūras institūta "Vitae" vadītājs,
izglītības konsultants

Pilsoniskā audzināšana izglītības iestādē

Pilsoniskā audzināšana ir atbildības veidošana, kas sevī ietver skolēna pašapziņu, cieņu pret valsti (lojalitāti), mīlestību pret savu dzimteni un kultūras mantojumu, toleranci pret pastāvošajām dažādībām, starpkultūru dialogu veidošanu. Tās uzdevums ir sekmēt pilsoniskās attieksmes un pilsoniskās pozīcijas veidošanos.

Analizējot pilsoniskās audzināšanas būtību un saturu, M.Makfārlande[6] izdala četrus būtiskus pilsoniskās audzināšanas elementus:

1. Pilsoņu audzināšana izglītības sistēmā ir jāīsteno no pirmsskolas līdz 12. klasei. Katru mācību gadu skolēniem jāapgūst jaunas zināšanas un jānostiprina jau iepriekš apgūtās, jāizmēģina daudzi procesi, jāveido ideāli, vērtības un attieksmes, ikdienas mācību procesā jāpārbauda, ko dzīvē nozīmē aktīva pilsoniskā līdzdalība.
2. Īpaša nozīme ir jāpievērš pilsoniskās kompetences attīstībai. Tas ir – jāpievēršas zināšanām, procesiem, vērtībām un attieksmēm, kas ir būtiskas demokrātijai. Skolā nevar iemācīties visu un skolēns nevar apgūt visu. Skola un ģimene var sniegt palīdzību, lai skolēns prastu izvēlēties nozīmīgākās zināšanas, procesus, vērtības un attieksmes. Lai to izdarītu, pilsoniskās kompetences attīstībai jāpievērš uzmanība visos mācību priekšmetos, klases audzinātāja stundās un izglītības iestādes ārpusstundu pasākumos. Svarīgi ir attīstīt vispārējās prasmes, kas nepieciešamas pilsoniskai līdzdalībai: lasītprasme, rakstītprasme, kritiskā domāšana, medijpratība, laika plānošana, komandas darbs, digitālā pratība, lēmumu pieņemšanas prasmes, problēmu risināšanas prasmes un komunikācijas prasmes. Jāattīsta spēja apšaubīt, izzināt, pētīt un prezentēt. Skolēniem jāveido tādas vērtības un attieksmes kā indivīda pašcieņa, līdztiesība, tiesiskums, brīvība, tiesības un atbildība, tolerance, gādīgums.
3. Aktīva pilsoniskā līdzdalība. Pilsoniskā līdzdalība ir motivēta indivīda darbība, kuras mērķis ir ietekmēt sabiedrisko kārtību. Tā balstās uz noteiktu pilsonisko prasmju apguvi:
   - *Prasme pielietot savas zināšanas, darbojoties dažādās organizācijās, pasākumos un cita veida aktivitātēs* izglītības iestādē, vietējā kopienā un valstī.

6 http://www.friscoisd.org/ly/departments/professionaldev/documents/whatworksinhs.pdf

- *Prasme piedalīties lēmumu pieņemšanas procesos*, izejot visus lēmuma pieņemšanas posmus, tas ir, 1) problēmas atklāšana un definēšana, 2) situācijas analīze, informācijas vākšana un apstrāde, 3) problēmas precīza formulēšana, 4) alternatīvu variantu izstrādāšana un novērtēšana, 5) labākā varianta izvēle, 6) lēmumu īstenošana, 7) lēmumu rezultāta novērtēšana.
- *Starpkultūru prasmes*, tai skaitā – 1) apzināšanās, ka pastāv dažādi uzskati, vērtējumi par vienu un to pašu parādību, 2) uzvedības daudzveidība, 3) savas kultūras atpazīšana citu kultūru kontekstā, 4) savas un citu kultūru unikalitātes atpazīšana, 5) prasme sazināties vidē, kur ir dažādi komunikācijas stili, vajadzības, normas un tradīcijas, 6) situāciju kritiska analīze, 7) vienlīdzīga, neaizspriedumaina saskarsme un sadarbība, 7) nedrošības pārvarēšana, pielāgošanās nezināmiem apstākļiem.
- *Līderības prasmes*: iniciatīva, atbildība, sevis vadība, laika plānošana, konfliktu risināšana, saskarsmes prasmes, sadarbības prasmes, radošums, analītiskās prasmes.

4. Mācīties demokrātiju reālā darbībā. Lai panāktu labas, auglīgas "cilvēciskas attiecības", tad jāievēro demokrātijas būtība: 1) būt kopā, 2) aktīva saruna – katram ir iespēja izteikt savu viedokli, 3) sadarbība – kopīgu lēmumu pieņemšana, 4) atbildība.

Latvijā pilsoniskā audzināšana kā jēdziens dažādos avotos tiek definēta atšķirīgi, tomēr visbiežāk citētā definīcija pilsoniskās audzināšanas jautājumos ir saistīta ar Aijas Tūnas piedāvāto formulējumu:

Pilsoniskā audzināšana – zināšanu, prasmju un attieksmju veidošana aktīvai darbībai un līdzdalībai.

Būtībā Aijas Tūnas piedāvātā definīcija atklāj, ka pilsoniskā audzināšana ir mācību un audzināšanas procesa daļa, kurā izglītojamais iegūst izpratni, attīsta prasmes un veido attieksmes par viņa personīgo pārliecību ietekmi uz savu dzīvi, izglītības iestādi, valsti un pasauli. Savukārt, pilsoniskās audzināšanas sasniedzamais rezultāts ir patriotiskums un lietpratība, īstenojot caurviju prasmes – domāšana un radošums, pašizziņa un pašvadība, sadarbība un līdzdalība, kā arī digitālā pratība. Definējot jēdzienu patriotiskums, var uzskatīt, ka tā ir personības īpašība, kas atklājas pozitīvā indivīda attieksmē pret sevi, citiem cilvēkiem, valstspiederību un valstsgribu (lojalitāte pret valsti) un izpaužas viņa rīcībā un runā.

Mērijas Makfārlandes un Aijas Tūnas skatījums cieši sasaucas ar Eiropas Savienības dokumentā "Mūžizglītības galvenās pamatprasmes. Eiropas pamatprincipu kopums."[7] norādīto divu veidu pilsoniskuma izpratni – tradicionālo

7 https://jaunatne.gov.lv/sites/default/files/web/Jaunatne_darbiba/Info_materiali/Brosuras/2012/kompetences.pdf

un aktīvo pilsoniskumu. Nozīmīgākās atšķirības starp tradicionālo un aktīvo pilsoniskumu atklātas tabulā.

Tradicionālais pilsoniskums	Aktīvais pilsoniskums
Piedāvā veidot izpratni par sabiedrībā esošajiem līdzdalības veidiem un mehānismiem.	Ir caurviju prasme, kura tiek attīstīta, pilnveidota un praktizēta izglītojamo rīcībā visos mācību priekšmetos.
Atklājas ikdienā kā: • Skolotāju un/vai izglītojamo organizēti pasākumi valstij nozīmīgos datumos. • Mācības par noteiktiem tematiem dažādos mācību priekšmetos. • Sniedz iespēju apgūt veidus, kā piedalīties esošajā sabiedrības pārvaldes sistēmā. • Var būt arī cita veida iezīmes atkarībā no skolas un sabiedrības izpratnes, kurā izglītojamais audzis.	Atklājas ikdienā kā: • Visāda veida izglītojamo darbība mācību procesā, uzņemoties iniciatīvu un atbildību par savu rīcību, caur to izglītības iestādes darbu, vietējās kopienas un valsts ikdienu. • Personīga skolēnu pārliecība, ka kopīga sadarbība (skolēns ar skolēnu, skolēns ar skolotāju, skolēns ar vecākiem utt.) ir daļa no mūsu ikdienas, bez kā mūsu dzīve nav iespējama. • To raksturo trīs atslēgas vārdi – sadarbība, līdzatbildība, pašiniciatīva

Ir būtiski izprast, ka tradicionālais un aktīvais pilsoniskums nav pretnostatāmi jēdzieni, bet tie papildina viens otru un abi divi ir nepieciešami kā sastāvdaļa mācību un audzināšanas procesā izglītības iestādē.

Rolands Ozols,
Mūžizglītības un kultūras institūta "Vitae" vadītājs, izglītības konsultants

Pilsoniskās audzināšanas un pilsoniskās līdzdalības struktūrmodelis

Pilsoniskās audzināšanas un pilsoniskās līdzdalības struktūrmodelis atklāj pieeju, kā pilsoniskās audzināšanas procesu izglītības iestādē var īstenot sistēmiski. Pilsoniskās auzināšanas struktūrmodelī iekļauta Latvijas izglītības sistēmā apkopotā pieredze kopš neatkarības atjaunošanas. Izstrādājot pilsoniskās audzināšanas struktūrmodeli, ņemta vērā arī Eiropas un pasaules līmeņa organizāciju apkopotā pieredze, definējot pilsoniskuma jautājumu kopumu, kā arī Latvijai raksturīgās iezīmes vēsturiskās attīstības ziņā un labās prakses piemēri un tradīcijas izglītības sistēmā pēdējo 27 gadu laikā.

Pilsoniskās audzināšanas un pilsoniskās līdzdalības struktūrmodelis definē 6 saturiskos moduļus un to sasniedzamos rezultātus skolēncentrētā veidā:

Pilsoniskās audzināšanas un pilsoniskās līdzdalības struktūrmodelis Latvijā.

1. Modulis – izglītojamo personiskā līderība

Es uzņemos atbildību par to:

- ko es runāju un kā rīkojos;
- kādas ir manas attiecības ar apkārtējiem cilvēkiem;
- savu dzīvi kopumā.

Moduļa "Izglītojamo personiskā līderība" galvenais uzdevums ir sniegt izpratni, attīstīt prasmes un attieksmes par izglītojamā spēju un prasmi vadīt savu dzīvi, tai skaitā par tiesībām un pienākumiem, kuri ir katram izglītojamam mācību un audzināšanas procesā un ikdienas dzīvē.

Izglītojamo personiskā līderība ir saturisko jautājumu kopums, kurš noteikts valsts pamatizglītības un valsts vidējās izglītības standartā kā mācību priekšmetos sasniedzamais rezultāts tradicionālā, multidisciplinārā un starpdisciplinārā mācību procesā. Attiecībā uz klases audzinātāja darbu jautājumu kopums definēts Valsts izglītības satura centra metodiskajos ieteikumos *Klases stundu programmas paraugs*,[8] kur atklājas 6 tematiskie loki: 1) sevis izzināšana un pilnveidošana, 2) piederība valstij, 3) pilsoniskā līdzdalība, 4) karjeras izvēle, 5) veselība un vide, 6) drošība.

2. Modulis – izglītojamo pārstāvības institūcija

Pārmaiņas sākas ar manu lēmumu:

- būt aktīvam savas klases un skolas skolēnam mācību stundās un klases kolektīvā;
- apgūt un attīstīt zināšanas, prasmes aktīvai līdzdalībai;
- būt vienam no skolas aktivitāšu iniciatoriem, organizatoriem, par to īstenošanu uzņemoties atbildību.

Katrā formālās izglītības iestādē darbojas izglītojamo pārstāvības organizācija, kuras uzdevums ir sniegt izglītojamiem zināšanas, prasmes un attieksmes, kuras nepieciešamas aktīvai līdzdalībai sabiedriskajā dzīvē un valsts pārvaldes procesā. Šis process sākas ar katra izglītojamā aktīvu dalību mācību stundā/nodarbībā skolotāja vadībā, pamazām pārejot uz pašvadītu mācību procesu, tādējādi izprotot un apgūstot mūžizglītības kompetenci. Izglītojamā aktīva iesaistīšanās savas klases kolektīva ikdienas dzīves veidošanā, uzņemoties atbildību par dažādu aktivitāšu iniciēšanu un īstenošanu klasē ir nākamais posms šī moduļa apguves procesā, kas noslēdzas ar izglītojamā izpratni par līdzdalības iespējām izglītojamo pārstāvības institūcijā izglītības iestādē. Izglītības pārstāvības institūcijas formu nosaka katra izglītības iestāde atbilstoši savas izglītības iestādes tradīcijām vai definētajam mērķim, tomēr tās svarīgākais uzdevums ir izglītojamiem iegūt izpratni un pieredzi aktīvai sadarbībai un līdzdalībai vietējā kopienā un valsts līmenī dzīvei parlamentārā valstī demokrātijas apstākļos.

3. Modulis – izglītojamo sabiedriskās iniciatīvas

Mūsu kopējā dzīve klasē, izglītības iestādē, novadā, Latvijā un pasaulē:

- ir saistīta ar manu gatavību uzņemties iniciatīvu un būt atbildīgam par savu rīcību un runu;
- ir manas un citu cilvēku līdzatbildības un kopīgas sadarbības rezultāts;
- atspoguļo manu un citu cilvēku līdzatbildību par kopīgo sadarbību un sasniedzamo rezultātu.

8 http://visc.gov.lv/audzinasana/dokumenti/metmat/klases_stundu_progr_%20paraugs.pdf

Moduļa "Izglītojamo sabiedriskās iniciatīvas" galvenais uzdevums ir sniegt izglītojamiem izpratni par veidiem, kā iespējams iesaistīties sabiedriski nozīmīgu jautājumu risināšanā, kā arī iegūt pārliecību par savas rīcības nozīmību un ietekmi uz dzīves kvalitāti klasē, izglītības iestādē, novadā, Latvijā un pasaulē.

Viena no demokrātiskas valsts iezīmēm ir iedzīvotāju pašiniciatīva, sadarbība un līdzatbildība par savu dzīvi, iesaistoties un organizējot dažādas sabiedriskās iniciatīvas. Pirmo pieredzi izglītojamie iegūst mācību un audzināšanas procesā, izprotot, ka viņi ir atbildīgi par savu rīcību un runu ikdienas mācību stundā, starpbrīžos utt. saskarsmē un mijiedarbībā ar apkārtējiem. Tas turpinās ar spēju saskatīt dažādas iespējas dzīves pilnveidei klasē, skolā, novadā, Latvijā un pasaulē.

4. Modulis – Latvijas skolas soma

Es iepazīstu sevi un Latvijas valsti:

- iesaistoties Latvijas izzināšanā formālajā, interešu un neformālajā izglītībā;
- iegūstot izpratni un personīgo pieredzi par Latvijas valstiskajiem attīstības ceļiem un to ietekmi uz dzīvi šodien;
- kļūstot par vienu no kopīgas sociālās atmiņas veidotājiem Latvijā.

Latvijas skolas soma ir projekts un iniciatīva, kuras mērķis ir nodrošināt Latvijas bērniem un jauniešiem valsts garantētās izglītības iegūšanas ietvaros iespēju pieredzēt Latviju klātienē, izzināt un iepazīt Latvijas vērtības. Ievērojot normatīvo ietvaru, projekts ***Latvijas skolas soma*** ir balstīts uz četriem galvenajiem pīlāriem:

1) tas ir veids, kā ar valsts rīcībā esošajiem līdzekļiem un metodēm veicināt *pilsoniskumu, valstiskās piederības apziņu un nacionālo identitāti kā vērtību*;
2) tas ir praktisks instruments, kura esamība tiešā veidā dod iespēju *veicināt izglītības kvalitāti*;
3) tā ir metode, kura *attīsta kultūras izpratnes un izpausmes kompetenci*, kura ir viena no Eiropas Padomes un Eiropas Parlamenta definētajām mūžizglītības galvenajām pamatprasmēm un uzskatāma par caurviju elementu pārējām septiņām pamatprasmēm;
4) tas ir mehānisms, kas *sekmē sociālās nevienlīdzības mazināšanu*, nodrošinot noteiktu pakalpojumu pieejamību visiem skolēniem, neatkarīgi no viņu sociālā vai ekonomiskā stāvokļa.

Iniciatīva *Latvijas skolas soma* definē saturiskās jomas un īstenošanas metodes un formas:

- **Saturiskās jomas.**

a. *Latvijas valstiskuma attīstības un saglabāšanas liecības*. Projekta ietvaros tiek veicināta valstiskuma veidošanās, nosargāšanas un attīstības vēstures piedzīvošana, apzinot būtiskākos notikumus un iesaistītos cilvēkus, tai skaitā ikviena Latvijas novada vai konkrētās apdzīvotās vietas iedzīvotāju un notikumu lomu valstiskuma attīstības procesā; Latvijas valsts simtgades aktivitāšu kopums aktualizē arī daudzveidīgus valstiskuma attīstības ceļus, kas izmantojami projekta norišu veidošanā;

b. *Latvijas kultūras vērtības un laikmetīgās izpausmes*, kas ietver profesionālās mākslas un kultūras piedzīvošanu skatuves mākslā, mūzikā, arhitektūrā, dizainā, vizuālajā mākslā, literatūrā, dejā un kino, saistot šīs pieredzes ar valsts izglītības standartā noteiktajiem saturiskajiem tematiem un sasniedzamajiem rezultātiem;

c. *Zinātnes un inovāciju attīstība Latvijā*, paplašinot dabaszinību, matemātikas, tehnoloģiju un citu mācību priekšmetu apguves iespējas ar profesionālās kultūras un mākslas tapšanas un sasniegumu iepazīšanu, akcentējot zinātnes un inovāciju attīstības aspektu kultūras un cilvēces identitātes un attīstības perspektīvā;

d. *Latvijas daba un kultūrainava*, atklājot dabas, kultūras un kultūras mantojuma (tai skaitā nemateriālā kultūras mantojuma) vienotību kā valsts identitātes daļu un dodot skolēniem iespēju klātienē piedzīvot šo kultūras izpratnes un izpausmes kompetences daļu, īpaši novadpētniecības, sociālo jautājumu un kritiskās domāšanas aspektos.

- **Metodes un formas.**

Projekta *Latvijas skolas soma* ietvaros tiek atbalstītas tādas metodes un formas kā skolēnu mācību ekskursijas, profesionālo kultūras un mākslas institūciju (teātri, muzeji, bibliotēkas, arhīvi) apmeklējumi, radošo apvienību, kultūras jomas nevalstisko organizāciju piedāvātie kultūras projektu apmeklējumi, kā arī līdzdalība tādos pasākumos, kuri ietver kompleksu jeb starpdisciplināru pieeju saturiskajos jautājumos un izmantotajos izpausmes līdzekļos.

Īpaša uzmanība veltāma aktīvai skolēnu iesaistei projekta norisēs, kas var notikt konkrētā pasākuma ietvaros, t.i., multimediāli projekti, interaktīvas darbnīcas, performances, kurās skolēni kļūst par aktīviem dalībniekiem, kā arī īstenojot tā saucamās „pirms" un „pēc" darbības, sagatavojot skolēnus gaidāmajam notikumam un veicot refleksiju par pieredzēto un sasaisti ar pārējo mācību procesu.

Projekta īstenošanā veicama sadarbība ar kultūras institūcijām, radošajām personībām un citiem partneriem, kas ļauj dziļāk iepazīt kultūras rašanās, izpausmju un izmantojuma daudzveidību cilvēka un valsts dzīvē.

Projekta norises var īstenot vietējās pašvaldības teritorijā (skolā, kultūras centrā, muzejā u.tml.) vai arī dodoties izbraucienos uz norises vietu (teātros, koncertzālēs u.tml.).

Detalizētu informāciju par projekta un iniciatīvas Latvijas skolas soma jautājumiem nosaka metodiskie ieteikumi pašvaldībām un skolu vadītājiem, kā arī metodiskie ieteikumi sadarbībai ar muzejiem un bibliotēkām.

5. Modulis – Materiālais un nemateriālais mantojums

Materiālais un nemateriālais mantojums ikvienam palīdz atklāt:

- personīgo identitāti kā nacionālās identitātes daļu;
- iespējas un veidus, kā izzināt, kopt un nodot nākamajām paaudzēm katra cilvēka, ģimenes, dzimtas, skolas, kopienas un ar to saistītās Latvijas kopīgās vērtības;
- dažādu Latvijā dzīvojošo tautu un civilizācijas attīstības vēsturi Latvijā, Eiropā un pasaulē.

Moduļa "Materiālais un nemateriālais mantojums" galvenais uzdevums ir sniegt izglītojamiem izpratni un personīgu pieredzi par nacionālās identitātes jautājumiem, tradīcijām un vēsturisko attīstības ceļu vietējā kopienā, Latvijā, Eiropā un pasaulē.

Mantojuma apguve ir process, kurā izglītojamais iekļaujas, sākot ar savas ģimenes un dzimtas vēstures izzināšanu un noslēdzot ar Latvijā esošu starptautiski atzītu materiālo un nemateriālo vērtību apzināšanu un saglabāšanu. Valsts pamatizglītības un valsts vidējās izglītības standarts definē saturisko jautājumu loku, kas izglītojamiem pakāpeniski apgūstams mācību procesā. To papildus nosaka Latvijas kultūras kanonā iekļautās kultūrvēsturiskās vērtības, kā arī Latvijas kultūrkartē atrodamās vietējās kopienas, valsts līmeņa un starptautisku atzinību ieguvušās materiālā un nemateriālā mantojuma vērtību kopums. Iniciatīva *Latvijas skolas soma* ir papildus instruments, kas sniedz iespēju iepazīt materiālā un nemateriālā mantojuma kopumu klātienē.

6. Modulis – Kultūras un mākslas praktizēšana un jaunrade

Kultūras un mākslas praktizēšana un jaunrade pilnveido indivīda un sabiedrības kopējo izpratni par:

- piederību latviskajai kultūrtelpai un Latvijas tautai;
- pilsoniskās līdzdalības veidiem un pilsoniskās sabiedrības izveides pamatprincipiem;
- vajadzību turpināt personības fizisko, intelektuālo, sociālo, emocionālo un garīgo izaugsmi un Latvijas iepazīšanu interešu, informālajā un neformālajā izglītībā visa mūža garumā.

Moduļa "Kultūras un mākslas praktizēšana un jaunrade" galvenais uzdevums ir atklāt izglītojamiem veidus, kā kļūt pilsoniski aktīvam, iesaistoties latviskās kultūrtelpas kopšanā, kā arī iegūstot izpratni par pilsoniskās līdzdalības veidiem, kļūstot par Latvijas tautas pārstāvi Latvijas Republikas Satversmes 2.panta izpratnē.

Kultūra un māksla sniedz izpratni par jaunradi, kas ir viens no 4 galvenajiem definētajiem sabiedrības attīstības principiem Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijā *Latvija2030*. Latvijas īpašā pilsoniskuma iezīme ir kultūras un mākslas praktizēšana gan ikdienas mācību procesā, gan interešu un informālajā izglītībā, gan neformālajā izglītībā. Spēja aktīvi iesaistīties kultūras un mākslas jaunrades procesā ir tieši saistīta ar spēju radīt jaunas sabiedriski nozīmīgas vērtības, kā arī ir uzskatāms par vienu no pilsoniskās līdzdalības veidiem.

Laura Miķelsone,
Brocēnu vidusskolas vēstures skolotāja,
Mūžizglītības un kultūras institūta "Vitae" lektore

Rolands Ozols,
Mūžizglītības un kultūras institūta "Vitae" vadītājs, izglītības konsultants

Metodiskie ieteikumi pilsoniskās audzināšanas un pilsoniskās līdzdalības sekmēšanai izglītības iestādē

Pilsoniskās audzināšanas un pilsoniskās līdzdalības struktūrmodeļa sasaiste ar 2016.gada 15.jūlija apstiprinātajiem Ministru kabineta noteikumiem Nr. 480 *Izglītojamo audzināšanas vadlīnijas un informācijas, mācību līdzekļu, materiālu un mācību un audzināšanas metožu izvērtēšanas kārtība*[9] atklājas šajā shēmā:

PILSONISKĀS AUDZINĀŠANAS UN PILSONISKĀS LĪDZDALĪBAS STRUKTŪRMODELIS

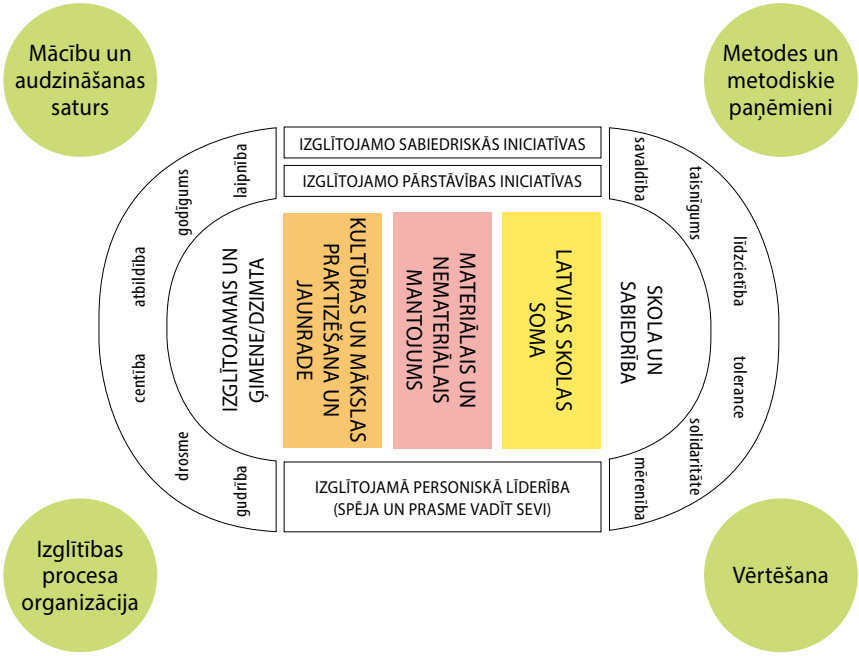

9 https://likumi.lv/ta/id/283735-izglitojamo-audzinasanas-vadlinijas-un-informacijas-macibu-lidzeklu-materialu-un-macibu-un-audzinasanas-metozu-izvertesanas

Metodiskie ieteikumi pilsoniskās audzināšanas un pilsoniskās līdzdalības sekmēšanai sniedz skaidrojumus par šādiem jautājumiem – i) kā piedāvātais struktūrmodelis sasaistās ar pedagoga darbību izglītības iestādē atbilstoši spēkā esošajam normatīvajam regulējumam, ii) par veidiem, kā izglītības iestāde var īstenot struktūrmodeli, iii) par atbildībām starp izglītojamo, ģimeni, izglītības iestādi un sabiedrību, īstenojot audzināšanas, t.sk. pilsoniskās audzināšanas procesu.

1. Pilsoniskās audzināšanas un pilsoniskās līdzdalības sekmēšana ir tieši saistīta ar katra pedagoga rīcībā esošajiem profesionālajiem instrumentiem:
   a) Mācību un audzināšanas saturs – katrs pedagogs izvēlas, kurus jautājumus un kādā apjomā akcentēt valsts pamatizglītības un valsts vidējās izglītības standartā, īstenojot izglītības iestādes licencēto programmu un veidojot savu tematisko plānojumu.
   b) Metodes un metodiskie paņēmieni – pedagogs izvēlas atbilstošas metodes un metodiskos paņēmienus, ar kuriem iespējams sekmēt pilsoniskuma jautājumu izpratni un praktizēšanu, tai skaitā vērtībizglītības jautājumu kopumu ikdienas mācību procesā un/vai darbā ar audzināmo klasi.
   c) Vērtēšana – pedagogs izmanto valsts pamatizglītības un valsts vidējās izglītības standartā noteiktās vērtēšanas metodes un formas, kuras sekmē pilsoniskuma jautājumu izpratni. Īpaši šajā kontekstā izceļama pašvērtējuma nozīme, kurā izglītojamie vērtē savu ieguldījumu un izaugsmi attiecībā pret izvirzīto mērķi un sasniedzamo rezultātu mācību un audzināšanas procesā. Šajā ziņā mācību stundas refleksijas daļa ir uzskatāma par pilsoniskās audzināšanas un pilsoniskās līdzdalības sekmēšanas komponentu.
   d) Izglītības procesa organizācija – pedagogam ir pieejamas dažādas darba formas, lai īstenotu pilsoniskās audzināšanas struktūrmodeli. Piemēram, iespēja īstenot tradicionālu mācību stundu vai arī izvēlēties apgūt mācību tematu, izmantojot projekta *Latvijas skolas soma* piedāvātās iespējas.
2. Izglītības iestāde īsteno pilsoniskās audzināšanas struktūrmodeli, izmantojot dažādu izglītības veidu sniegtās iespējas un formulējot izglītības programmā, kurus no struktūrmodeļa jautājumiem tā īsteno formālajā izglītībā (piemēram, mācību un klases stundās kā apgūstamos tematiskos lokus), kurus ar neformālās izglītības piedāvātajām iespējām (piemēram, nevalstisko organizāciju piedāvātajām programmām bērniem un jauniešiem), kādā veidā tiek izmantota interešu izglītība (piemēram, kultūras un mākslas praktizēšanai un jaunradei) un ko ar informālajā izglītībā pieejamajām metodēm un līdzekļiem.
3. Atbildību dalījums starp izglītojamo, ģimeni, izglītības iestādi un sabiedrību ir jautājumu kopums, kuru nosaka spēkā esošie normatīvie dokumenti, kā arī izglītības iestādes misija, vīzija, vērtības, kuras definē visas skolas kopienas grupas kopīgi.

4. Saskaņā ar pilsoniskās audzināšanas un pilsoniskās līdzdalības sekmēšanas struktūrmodeli, tikumi ir valstiskajā audzināšanā sasniedzamais rezultāts. Izglītības iestāde var izvēlēties savu pieeju, kā veidot izpratni par katru no apgūstamajiem tikumiem, piemēram, katram mācību gadam noteikt vienu vai divus apgūstamos un praktizējamos tikumus kā prioritārus vai arī noteikt, ka par tikumu secīgu apguvi ir atbildīgs klases audzinātājs, izstrādājot savu darba plānu katram mācību gadam.

5. Izglītības iestāde pati izstrādā savu pieeju, pēc kādiem indikatoriem tiek novērtēta pilsoniskās audzināšanas un pilsoniskās līdzdalības struktūrmodeļa ieviešana. Par trīs galvenajiem indikatoriem var uzskatīt izglītojamo sadarbības prasmes, izpratne un aktīva līdzatbildība par mācību procesu un ikdienas dzīvi, pašiniciatīva. Katru no šiem indikatoriem var iedalīt sīkāk un aplūkot, kā tas atklājas mācību stundās, klasē, izglītības iestādē, vietējā kopienā, valsts līmeņa aktivitātēs un starptautiskajās aktivitātēs, kurās iesaistās izglītojamie. Piemērs atrodams tālāk esošajā tabulā.

6. Lai sekmīgi īstenotu pilsonisko audzināšanu un pilsonisko līdzdalību izglītības iestādē, tā formulē savu pieeju sadarbības aktivitātēm, nosakot aktuālās sadarbības formas izglītības iestādē un ārējās sadarbības formas ar citām kopienām un to pārstāvjiem.

6.1. Sadarbības formas izglītības iestādē, izmantojot izglītības iestādē esošos resursus.

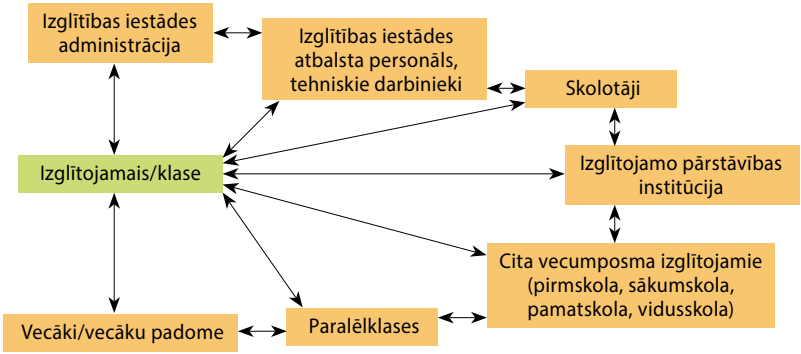

Izglītības iestādē iespēja pilsonisko izglītību īstenot vairākos līmeņos, tai skaitā

- tiešajā mācību procesā, katrā mācību stundā,
- kā apzināti veidotu starpdisciplināru pieeju,
- kā ārpusstundu un ārpusskolas aktivitāšu sastāvdaļu, organizējot pasākumus un aktivitātes izglītības iestādē, vietējā kopienā utt.
- kā visas izglītības iestādes politikas un kultūras neatņemamu sastāvdaļu, īpaši akcentējot izglītības iestādes izglītojamo pārstāvības institūcijas darbību, brīvprātīgo kustību, sadarbību ar vietējo kopienu.

Līmenis Kritērijs	Mācību stundās	Klasē	Izglītības iestādē
Sadarbība	Izglītojamiem ir izpratne par sadarbības nozīmi un ietekmi uz viņu mācību sasniegumiem. Izglītojamie prot aktīvi strādāt pāros, grupās, sniedz atbalstu saviem klasesbiedriem tad, kad tas ir nepieciešams mācību stundas laikā.	Izglītojamie prot un sadarbojas ar visiem klasesbiedriem. Veicot dažādus pienākumus, izglītojamie labprāt sadarbojas ar visiem klasesbiedriem, pauž savā rīcībā un runā pozitīvu attieksmi pret atšķirīga viedokļa paušanu.	Izglītojamie sadarbojas ar citu klašu un citu vecumposmu skolasbiedriem, īstenojot dažādas izglītības iestādes līmeņa iniciatīvas. Izglītojamie izprot, ka skola ir kopiena, kurā sadarbībai ir ietekme uz tās ikdienas darbu un izglītības iestādes sasniegtajiem rezultātiem.
Līdzatbildība	Izglītojamie prot taisnīgi un godīgi sadalīt pienākumus un atbildības, strādājot pāros, grupās. Izglītojamie uzņemas atbildību par mācību stundās sasniedzamo rezultātu, kuru definē kopā ar skolotāju, labprāt sniedz un saņem atgriezenisko saiti par apgūto un par iespējām pilnveidot viņu mācīšanās prasmes.	Izglītojamie kopā ar klases audzinātāju un vecākiem formulē klases gada mācību un audzināšanas darba prioritātes un secīgi tās apgūst klases stundās, ekskursijās un citās klases īstenotajās aktivitātēs.	Izglītojamie izprot savu atbildību par izglītības iestādes sekmīgu darbību, zina savus pienākumus un tiesības izglītības iestādē, ir piedalījušies izglītības iestādes misijas, vīzijas un vērtību formulēšanā, ir izstrādājuši savu darba plānu gada sasniedzamo rezultātu īstenošanai, iesaistoties klases un izglītības iestādes izglītojamo pārstāvības institūcijās.
Pašiniciatīva	Izglītojamie ir aktīvi mācību stundas laikā, paši piedāvā dažādus risinājumus veicamajām aktivitātēm. Pirms stundas, saskaņojot ar pedagogu, labprāt uzņemas vadīt konkrētas aktivitātes un/vai dažādas mācību stundas daļas atbilstoši savam spēju un prasmju līmenim.	Izglītojamie izprot pašiniciatīvas nozīmi klases ikdienas dzīves veidošanā, kopā ar vecākiem un/vai klases audzinātāju piedāvā īstenot noteiktas aktivitātes klasē un/vai izglītības iestādē. Izglītojamie labprāt iniciē un uzņemas atbildību par dažādu klases pasākumu rīkošanu.	Izglītojamie labprāt pēc savas iniciatīvas iesaistās izglītības iestādes aktivitātēs, tai skaitā izglītojamo pārstāvības institūcijas darbā. Laiku pa laikam izglītojamie labprāt iniciē noteiktu aktivitāšu īstenošanu izglītības iestādē, tādējādi iesaistoties izglītības iestādes darbībā pēc savas iniciatīvas.
Cits izglītības iestādes definēts kritērijs pilsoniskuma kontekstā			

Vietējā kopienā	Latvijā	Starptautiski
Izglītojamie prot sadarboties ar vietējās kopienas dažādiem pārstāvjiem (vecāki, uzņēmēji, pašvaldība, NVO u.c.), īstenojot izglītības iestādes aktivitātes, projektus. Izglītojamie izprot, kā sadarbība ietekmē viņu dzīvi vietējā kopienā.	Izglītojamie labprāt iesaistās sadarbībā ar citām Latvijas izglītības iestādēm, prot veidot kopīgas aktivitātes un projektus, izmantojot tehnoloģiju piedāvātās iespējas vai klātienē. Izglītojamie izprot valsts un nevalstisko organizāciju lomu un nozīmi valsts dzīvē, paši labprāt iesaistās to darbībā un/vai aktivitātēs.	Izglītojamie sadarbojas ar citu valstu vienaudžiem, izprot un respektē dažādu kultūru iezīmes, sadarbojoties ar citu valstu jauniešiem un citām sabiedrības grupām. Izglītojamiem ir personīga pieredze mācību stundās, klases, izglītības iestādes vai cita veida aktivitātēs sadarboties ar citu valstu izglītojamiem un/vai citām sabiedrības grupām.
Izglītojamie ir apguvuši veidus un metodes, ar kurām var iesaistīties vietējās kopienas darbā, ir īstenojuši noteiktas aktivitātes vietējās kopienas sekmīgai attīstībai individuāli, kopā ar klasi, izglītības iestādi.	Izglītojamiem ir pieredze, darbojoties valsts līmeņa aktivitātēs, kuras organizē izglītības iestāde, viņi izprot, kāda ir viņu atbildība, īstenotajās aktivitātēs, labprāt vēlas īstenot citas aktivitātes paši, sadarbojoties ar citu izglītības iestāžu vienaudžiem.	Izglītojamie izprot, kā plānot, īstenot un izvērtēt starptautiskas aktivitātes un kā veidojas viņu līdzatbildība. Izglītojamie ir piedalījušies starptautiskās aktivitātēs, kuras tikušas īstenotas klasē, izglītības iestādē vai vietējā kopienā, piedalījušies to plānošanā, īstenošanā un izvērtēšanā, esot līdzatbildīgi atbilstoši savām spējām un talantiem.
Izglītojamie regulāri piedāvā īstenot noteiktas aktivitātes vietējā kopienā dažādām mērķgrupām, ievērojot vietējās tradīcijas un veidojot jaunas. Izglītojamie izprot, ka pašiniciatīva ir viena no vietējās sabiedrības vērtībām, kura atklājas viņu rīcībā un runā.	Izglītojamie piedalās vai iniciē valsts līmeņa aktivitātes, iesaistoties darbībā caur izglītības iestādi, vietējo kopienu vai izglītojamo pārstāvības institūciju. Izglītojamiem ir pieredze valsts līmeņa aktivitātēs, ievērojot viņu intereses, spējas un talantus.	Izglītojamie iesaistās bērnu un jauniešu starptautiskajās iniciatīvās, pārstāvot klasi, izglītības iestādi, vietējo kopienu vai valsti, atbilstoši savai pieredzei, talantam un spējām, kā arī piedāvā īstenot dažādas starptautiskās aktivitātes vai atbalsta to norisi ar savu aktīvu rīcību.

Svarīgi, lai viss izglītības iestādes kolektīvs izveidotu kopīgu izpratni par pilsoniskās audzināšanas un pilsoniskās izglītības jautājumiem un pilsoniskās līdzdalības prasmju attīstībā iesaistītu arī izglītojamo ģimenes.

Piemēram:

- Organizēt mazās diskusiju grupas, debates, simulācijas spēles, lomu spēles.
- Daudzveidīgu informācijas avotu kritiska izvērtēšana.
- Kopīga reāla darbība sadarbības projektos.
- Satikties ne tikai svētkos, bet arī ikdienā.
- Kopīgu pasākumu un sporta sacensību organizēšana.
- Kopīga savstarpējā mācīšanās.
- Modelēt līdzdalību demokrātiskos un politiskos procesos.
- Labvēlīgas un stimulējošas vides radīšana, lai katrs jūtas gaidīts.
- Skaidras un visiem saprotamas prasības un vērtēšanas sistēma.
- Ikdienas skolas dzīvē visi realizē skolas vērtības un nospraustos mērķus.

6.2. sadarbības formas izglītības iestādē ar ārpus izglītības iestādes pieejamajiem resursiem, kopienām, sadarbības tīklojumiem u.c., lai attīstītu sadarbības, līdzdalības un līdzatbildības prasmes.

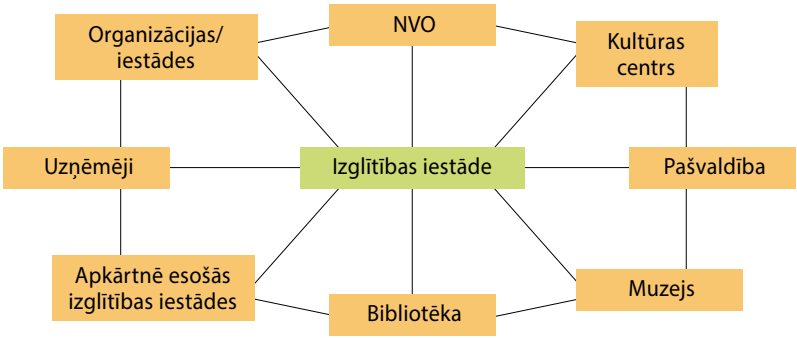

Šodien izglītības iestāde ir paplašinājusi savu darbības lauku. Tā pakāpeniski kļūst par vietējās sabiedrības daudzfunkcionālo centru, kurā tiek noskaidrotas vietējās kopienas vajadzības un tās iespēju robežās īstenotas. Tiek veidoti sadarbības tīkli un dažāda veida partnerības, izstrādātas stratēģijas pārmaiņu veikšanai, maksimāli izmantojot skolās esošos resursus, īpaši cilvēkresursus, dažādu iniciatīvu veikšanai vietējā sabiedrībā.

Izglītības iestāde un pašvaldība – "Ēnu" dienas pašvaldībā, "Nakts" pašvaldībā (izglītojamiem ir iespēja iepazīt lēmuma pieņemšanas ceļu no priekšlikuma iesniegšanas līdz lēmuma pieņemšanai), neformāla saruna pie kafijas tases ar politiķiem, izglītojamie aizstāv savus izstrādātos projektus novada deputātiem, pašvaldības darbinieku piedalīšanās klases stundās un sociālo zinību stundās, kopīgas diskusijas ar deputātiem, kopīgu pusdienu gatavošana. Pašvaldības speciālisti vada mācību stundas, piedalās izglītojamo pārstāvības institūcijas vēlēšanās un prezidentu kandidātu diskusijās, pašvaldības komanda piedalās izglītības iestādes organizētajos erudīcijas konkursos.

Izglītības iestāde – muzejs – dalība kopīgos projektos, izglītojamie piedalās novada izpētes ekspedīcijās, pieraksta atmiņas, mācību stundās izmanto muzeja materiālus un krājumus, vēstures stundās pieraksta vecāku un vecvecāku pieredzēto dažādu vēstures notikumu laikā (padomju laiki, Baltijas ceļš, barikādes, neatkarības atgūšana, u.c.), skolotāji ar muzeja darbiniekiem plāno kopīgas mācību stundas, izglītojamie piedalās muzeja pasākumu plānošanā un vadīšanā.

Izglītības iestāde – bibliotēka – Nodarbības, kuru laikā izglītojamie iepazīst dažādas datu bāzes, lai veiksmīgāk uzrakstītu pētnieciskos darbus, konkursi un olimpiādes, kur izglītojamiem ir iespēja pilnveidot savas prasmes informācijas meklēšanā, ticamības noskaidrošanā un darbā ar kartotēkām, tikšanās ar literātiem, diskusijas, literārās tiesas, radošo darbu konkursi, kopīga sadarbība ar senjoriem, rakstot literārus darbus un ilustrējot tos. Skolotāji vada nodarbības lasītāju klubiņā, bibliotekāri iepazīstina skolotājus ar jaunāko literatūru, palīdz izmantot bibliotekāriem pieejamās datu bāzes, kopīgi ar skolotājiem plāno mācību stundas bibliotēkā un izglītības iestādē. Kopīgi ar izglītības iestādi organizē dzejas dienas, rakstnieku un dzejnieku atceres pasākumus.

Izglītības iestāde – uzņēmēji – "Ēnu" dienas, mācību ekskursijas stundu ietvaros, uzņēmēji piedalās mācību stundu plānošanā, "Arodu diena", kuras laikā vecāki iepazīstina izglītojamo ar savām darbavietām, izglītojamie izstrādā preču iepakojuma dizainu, vietējie uzņēmēji finansiāli atbalsta izglītojamo organizētos pasākumus izglītības iestādē un vietējā sabiedrībā. Izglītības iestādes organizēts pateicības pasākums sponsoriem, uzņēmēji uzaicināti pateicības pasākumā, kura laikā sumina 12. klašu beidzējus un pasniedz skolas žetonu.

Izglītības iestāde – dažādas organizācijas un iestādes

Izglītības iestāde – pirmsskolas iestādes – izglītojamie ar pirmsskolas audzēkņiem piedalās kopīgos pasākumos, izglītojamie palīdz pirmsskolas skolotājiem gatavot mācību materiālus, plānot kopīgas nodarbības, skolotāju kopīgas tikšanās un mācību stundu vērošana, pirmsskolas audzēkņi apmeklē nodarbības izglītības iestādē, kopīgi projekti gan izglītojamiem, gan skolotājiem.

Izglītības iestāde – policija, tiesa, VUGD, NMPD, medicīnas centrs u.c. – "Ēnu" dienas, karjeras izvēles pasākumi, speciālistu piedalīšanās izglītības iestādes pasākumos, mācību stundās, izglītības iestādes un klašu vecāku sapulcēs, pētniecisko darbu konsultēšana, izglītības iestādes projektu nedēļas aktivitātēs. Desmito klašu izglītojamie iziet dzīvesprasmju praksi.

Izglītības iestāde – nevalstiskās organizācijas – kopīga piedalīšanās labdarības pasākumos, nometnes, biedrību organizētās neformālās izglītības aktivitātes izglītības iestādes pasākumu ietvaros, kopīgi projekti, biedrības kopā ar skolotājiem plāno un vada mācību stundas, vasaras skolas aktivitātes māju pagalmos, vasaras akadēmija, kuras laikā izglītojamie apgūst pilsoniskās līdzdalības prasmes, biedrību organizētie pasākumi izglītības iestādes un vietējās sabiedrības saliedēšanai.

Izglītības iestāde – kultūras centrs – kopīgu pasākumu veidošana un vadīšana, telpu, rekvizītu izmantošana, kopīga darbība projektos, darbnīcu vadīšana novada, pilsētas, pagasta pasākumos.

Izglītības iestāde – apkaimes izglītības iestādes – daudzkārt vērojama tendence nesadarboties, bet konkurēt. Sadarbojoties un vienam otru stiprinot, ieguvēji būs visi. Izglītības iestādes atradīs savu nišu un stiprinās savas stiprās puses, vietējā sabiedrība izglītības iestādes novērtēs kā sadarbības partnerus, izglītojamie iegūs mūsdienīgu izglītību, kas balstīta uz demokrātisko vērtību attīstīšanu. Izglītības iestāžu darbība kopīgos projektos, skolotāju sadarbības darbnīcas, skolotāju apmaiņa, izglītojamo apmaiņa, kopīgi pasākumi ar vietējo sabiedrību, kopīgu koncertu, radošo projektu veidošana.

Praktiskas idejas pilsoniskās audzināšanas un pilsoniskās līdzdalības sekmēšanai

Ātro "ideju grozs" mācību priekšmeta skolotājam un klases audzinātājam

Rolands Ozols,
Mūžizglītības un kultūras institūta "Vitae" vadītājs, izglītības konsultants

1. Veidot mācību un klases stundas, kurās akcentē tos mācību satura jautājumus, mācību metodes un metodiskos paņēmienus, kuri dod iespēju skolēniem iepazīt un pārliecināties par sadarbības, līdzatbildības un pašiniciatīvas nozīmi ikdienas dzīvē.
2. Veidot un praktizēt jaunus paradumus izglītojamo ikdienā. Piemēram, katrs izglītojamais apņemas paveikt vienu darbu dienas laikā. Dienas noslēgumā visi izglītojamie satiekas un pārrunā, ko tieši katrs darījis, kā un kas dienas laikā noticis, kas bijis savādāk, nekā citas dienas, meklējot atbildi uz jautājumu, vai un ko maina pašu apņemšanās ikdienā.
3. Izveidot klases skolēnu pienākumu sarakstu tā, lai katram skolēnam pašam būtu iespējams izvēlēties vienu no tiem, uzņemties tā īstenošanu un praktizēšanu uz noteiktu laiku. Katru nedēļu kopā ar izglītojamiem pārrunāt, ko un kā katrs ir paveicis, un dot iespēju vienam otram teikt paldies par viņa paveikto.
4. Praktizēt komplimentu izteikšanu klasē par stundas, dienas vai nedēļas laikā izglītojamo paveikto, mācoties gan, kā izteikt atzinību, gan kā to pieņemt.
5. Apzināt izglītojamo iniciētos un īstenotos labos darbus un ar tiem dalīties izglītības iestādes mājas lapā, izglītības iestādes vidē un novada vai pilsētas plašsaziņas līdzekļos.
6. Organizēt "labo darbu stundas", kuru laikā izglītojamie veido "prāta vētru" par darbiem, kuri nepieciešami klasē, izglītības iestādē, novadā vai pilsētā. Pēc iespējas īstenot tās izglītojamo idejas kopā ar tiem audzēkņiem, kuri tam ir gatavi un vēlas to izdarīt kopīgi.
7. Organizēt tikšanos ar cilvēku, kurš bijis brīvprātīgais Latvijā vai kādā citā valstī, un iepazīt brīvprātīgā darba pamatprincipus.
8. Veidot brīvprātīgā darba dienu izglītības iestādē, kuras laikā katrs izglītojamais paveic vienu darbu pēc savas iniciatīvas, piemēram, palīdzot kādam mazāko klašu skolēnam.
9. Pedagogs pēc savas iniciatīvas var kļūt par "labo darbu patronu", palīdzot izglītojamiem īstenot viņu idejas, ieceres, palīdzot pilnveidot viņu organizatoriskās prasmes, tādējādi ar savu rīcību atklājot sadarbības, līdzatbildības un pašiniciatīvas nozīmi.

10. Veidot "Labo darbu dienu Latvijai", kuras laikā izglītojamie, izmantojot tehnoloģiju piedāvātās iespējas, sazinās ar izglītības iestādes sadarbības izglītības iestādēm un iepazīstina viņus ar savu novadu, valsti un tās bagātībām.
11. Organizēt tikšanos ar vietējo cilvēku, kurš kādu laiku dzīvojis ārpus Latvijas un tagad atgriezies Latvijā un var dot iespēju izglītojamiem salīdzināt, ar ko dzīve ārpus Latvijas ir atšķirīga no šejienes un kāpēc ir vērts būt Latvijā.
12. Veidot "personīgās izaugsmes dienasgrāmatu", kurā atspoguļojas katra izglītojamā ikdienas paveiktie darbi, kuri akcentē sadarbību, līdzatbildību un pašiniciatīvu.

Idejas pilsoniskuma jautājumu sekmēšanai mācību un audzināšanas procesā

Laura Miķelsone,
Brocēnu vidusskolas vēstures skolotāja,
Mūžizglītības un kultūras institūta "Vitae" lektore

1. Īstenot projektu "Pilsonis"[10], kuru Latvijā pārstāv Izglītības attīstības centrs sadarbībā ar *Pilsoniskās izglītības centru CIVITAS*. Projekta "Pilsonis" metodiku var izmantot gan mācību stundās, gan projektu nedēļas aktivitātēs, gan ārpusstundu darbā. Lai veiksmīgi realizētu visas projekta fāzes, nepieciešamas 8 – 10 mācību stundas.

   Mērķis – iedrošināt izglītojamos izmantot savas zināšanas, prasmes un attieksmes, kas saistītas ar pilsonisko izglītību, veicot pētījumus un izstrādājot priekšlikumus vietējo problēmu atrisināšanai, kā arī rosināt izglītojamiem aktīvu attieksmi un vēlmi līdzdarboties sabiedriskajos procesos.

Projekta metodika ietver 5 soļus:

1. solis – Esošās situācijas raksturojums
2. solis – Ieteikumi problēmas risināšanā
3. solis – Esošo un iespējamo risinājumu izpēte
4. solis – Labākā risinājuma detalizēta izstrāde un īstenošana
5. solis – Projekta prezentācija

10 http://www.civiced.org/programs/civitas

Svarīgi, lai izglītojamie, savstarpēji sadarbojoties, ne tikai konstatētu problēmu, izstrādātu tās atrisināšanas plānu, bet arī paši to atrisinātu. Apgūstot pilsoniskās izglītības saturu, zināšanas, prasmes, vērtības un attieksmes, vienlaikus izglītojamie īsteno apzinātu un jēgpilnu pilsonisko darbību, kas balstīta reālu problēmu risināšanā. Izglītojamie pārliecinās, ka spēj ietekmēt savas izglītības iestādes vai vietējās kopienas norises.

Darbs ar personu biogrāfijām.

2. Izglītojamie individuāli izvēlas pilsoni, kurš pēc viņu domām ir sniedzis būtisku ieguldījumu vietējā kopienā Latvijā, Eiropā vai pasaulē. Tā var būt mūsdienu vai vēsturiska personība.

a. Izglītojamie uzzina, kuras pilsoņa īpašības palīdzēja sekmēt pozitīvas pārmaiņas. Skolotājs izveido grupas, kurās skolēni izveido kopēju īpašību sarakstu, kuras piemīt pilsoņiem, kuri sniedz pozitīvu ieguldījumu.

b. Pedagogs piedāvā izglītojamiem vairāku sabiedrībā zināmu cilvēku biogrāfijas. Izglītojamie var izvēlēties biogrāfiju, ar kuru padziļināti strādās. Sameklēt atbildes uz jautājumiem – Kas ir šis cilvēks? Kāda ir šī cilvēka loma? Kad cilvēks sniedza savu pozitīvo ieguldījumu? Kāpēc viņš to darīja? Kā viņš to darīja? Kādas izmaiņas notika vai tika sekmētas? Kādi vēl papildus jautājumi būtu jāuzdod? Var izveidot plakātu vai kolāžu par izvēlēto pilsoni. Ja iespējams, sagatavot powerpoint prezentāciju.

c. Pedagogs piedāvā visai klasei kopīgu biogrāfiju. Klase grupās iepazīstas ar biogrāfiju un izvērtē personības izaugsmi un sasniegto. Rezultātā grupas izveido personības kardiogrammu. Atzīmējot personas dzīves kāpumus un kritumus. Grupa izskaidro savu kardiogrammu un salīdzina ar citām grupām.

3. Pedagogs izdala klasē Latvijā pazīstamu cilvēku teicienus. Izglītojamie min, kurus viņiem pazīstamus cilvēkus un viņu darbību varētu saistīt ar šo teicienu. Atbilde jāpamato.

"Panākumi ir augļi par ieguldītajām pūlēm" /V.V. Freiberga/

"Darbs un disciplīna – lūdzu, jums panākumu formula" /R. Pauls/

"Mani lielākie dzīves pārbaudījumi? Es pats!" /R. Pauls/

"Dariet Latviju kā darbu!" /J. Streičs/

''Mana devīze: nekad nepārstāj sevi kritizēt!" /V. Šimkus/

"Ja lēnītēm virzīsies uz savu mērķi, tev viss sanāks!" /R. Kaupers/

"Viss, kas mums vajadzīgs, ir mazliet vairāk pozitīvisma un optimisma, tad mēs kopā paveiksim lielas lietas!" /M. Štrombergs/

"Visi "nevaru" ir tikai mūsu galvā." /E. Leimane-Martinova//

"Tu nepaliec labāks tikai tāpēc, ka tev ir daudz naudas" /J. Prokopčuka/

"Atrast savu īsto vietu – tas jau ir panākums!" /S. Semjonovs/

"Dažreiz neveiksmes ir vajadzīgas. No tām var gūt labu mācību."
/M. Dukurs/

"Es nekad, nekad, nekad nepadodos!" /G. Račs/

"Vajag turēt acis un ausis vaļā un teikt "jā" izaicinājumiem,
un tad noteikti radīsies iespēja sevi pierādīt." /M. Upmane – Holšteine/

"Lai cik slikti arī kādreiz būtu, ja gribi kaut ko sasniegt, ir jāceļas."
/R. Vidzis/

"Nav vērts iet ceļu, kuru tev ierāda apkārtējie." /M. Silova/

4. Pedagogs piedāvā izglītojamiem pazīstamas personas, kura savas dzīves laikā ar smagu darbu ir daudz sasniegusi, biogrāfiju. Būtu labi, ja stunda notiktu datorklasē. Izglītojamiem individuāli biogrāfijā minētās personas vietā jāieliek savs vārds. Pārveidojot biogrāfiju, izglītojamie uzraksta savu CV.

Darbs ar fotogrāfiju.

5. Skolotājs aicina izglītojamos individuāli uzrakstīt visas idejas, kas tika darīts pirms redzamā notikuma. Pēc tam tās var apspriest grupā, tad pārrunāt klasē. Idejas var sagrupēt pēc dažādiem kritērijiem.

6. Izmantojot doto shēmu, var uzrakstīt visas idejas, kas varētu notikt pēc pasākuma. Izstrādāt ieteikumus līdzīgiem pasākumiem.

Ko es redzu?	Kas pēc manām domām, šeit notiek?
Es vēlētos pajautāt.	Ko man vajadzētu uzzināt?

7. Izmantot fotogrāfiju no kāda nozīmīga notikuma globālā, valsts vai vietējā mērogā.

Redzamo personu sejās ielikt savējo. Uzrakstīt vai izstāstīt savu notikuma redzējumu no fotogrāfijā redzamās personas skata punkta.

8. Skolotājs izglītojamiem izdala fotogrāfijas, kurās redzamas dažādas vietējās kopienas iedzīvotāju grupas. Izglītojamiem grupās jāuzraksta, kas šo grupu raksturo? Kā izglītojamie var palīdzēt fotogrāfijās redzamajām iedzīvotāju grupām? Ko varētu darīt kopā? Kopīgi noskaidro, kas visām grupām ir kopīgs, kas atšķirīgs? Kādas priekšrocības tam, ka cilvēks ir kādas grupas loceklis?

9. Skolotājs katrai izglītojamo grupai piedāvā fotogrāfiju, kurā redzama kāda viņiem labi pazīstama vieta pagātnē un tā pati vieta nofotografēta šodien. Izglītojamiem jāsalīdzina fotogrāfijas un jāuzraksta, kas laika gaitā ir izmainījies? Kādi varētu būt iemesli? Jāuzraksta vai jāuzzīmē, kā šī vieta varētu izskatīties pēc 25 gadiem?

Darbs ar aktualitātēm vai vēstures notikumiem.

10. Uz laika līnijas atlikti gadskaitļi. Izglītojamiem izdala attēlus. Attēli jāsaliek pareizā hronoloģiskā secībā. Skolotājs uzdod jautājumu – vai kāds no šiem notikumiem ir izraisījis plašākas sekas? Vai ir kādi notikumi, par kuriem ir atšķirīgi uzskati? Izglītojamie savas atbildes pamato.

11. Skolotājs ir pats salicis uz laika līnijas dažādus notikumus. Jautā izglītojamiem – vai ir atlikts kāds notikums kā sekas citam notikumam? Izglītojamie atbildi pamato. Tālāk seko nākamie jautājumi: Kurš notikums neiederas laika līnijā? Kādēļ tā? Izglītojamie var meklēt piemērus sociālajos tīklos, mēdijos un pievienot tos kā viedokļus pie attiecīgā notikuma. Ja izmantojam kādu lielāku notikumu, tad to var sadalīt sīkāk, pieliekot dokumentu fragmentus, fotogrāfijas, iesaistīto personu biogrāfijas utt. Var atlikt arī viedokļus par šo notikumu, var arī pievienot paralēli notiekošos pasaules vai reģiona notikumus.

12. Aktīvu dzīves pozīciju var veicināt aktivitātes, kuru veikšanai nepieciešams darbs ar dažāda veida informāciju. Piemēram,

   a. iepazīties kopīgi ar kādu problēmrakstu vietējā laikrakstā vai sociālajos tīklos;
   b. izveidot kolāžu par kādu sabiedrībā aktuālu problēmu;
   c. uzaicināt uz stundu cilvēkus, kuri ir iesaistīti problēmrakstā, un pārrunāt kopīgi apskatāmo problēmu;
   d. grupās apspriest un izstrādāt iespējamos problēmas risinājumus, iespējams, savus piedāvātos risinājumus, piedāvājot ieinteresētajiem cilvēkiem.
   e. līdzīgi var pētīt kādu problēmu valsts vai globālā līmenī. Piemēram, lai izpētītu kādu vietēja, nacionāla vai globāla līmeņa problēmu, izglītojamie var veikt vietējo iedzīvotāju aptauju. Balstoties uz iegūtajiem rezultātiem,

izglītojamie mācību stundā var izstrādāt savu problēmas risinājuma plānu, uzaicināt uz stundu kādas ieinteresētās biedrības pārstāvjus, lai uzklausītu speciālistu viedokli par pētāmo jautājumu un papildinātu vai uzlabotu iespējamo risinājumu. Izglītojamie ar skolotāju kopīgi varētu analizēt iegūtos aptauju rezultātus. Tā ir iespēja izglītojamiem iepazīt dažādu cilvēku un sociālo grupu domāšanas veidu.

12. Aktīvu darbību veicina interesanti **rakstu darbu veidi:**

a. Citātu vai izteicienu atrašana par izvēlēto tēmu.
b. Atmiņu pieraksti.
c. Izveidot kādas personības CV, uzrakstīt biogrāfiju.
d. Izveidot brošūru, bukletu, laikrakstu, žurnālu vai atsevišķu rakstu.
e. Izveidot ziņojumu, vēstuli, protesta vēstuli, recenziju, twiter ziņu, ierakstu facebook.
f. Veidot dienasgrāmatas ierakstus, sacerēt dzejoļus, dziesmas, filmu scenārijus, ieteikumus, intervijas, komiksus.
g. Rakstīt jokus, lūgšanas, nekrologus, parodiju.
h. Veidot anekdotes, lozungus, receptes, pastkartes, kalendārus, vēlējumus, rekomendācijas.

Pilsoniskās audzināšanas un pilsoniskās līdzdalības sekmēšana pirmsskolas izglītības iestādē

Daila Frīdmane,
Brocēnu pirmsskolas izglītības iestādes "Mūsmājas" vadītāja,
Mūžizglītības un kultūras institūta "Vitae" lektore

Dina Jaunzeme,
Liepājas pirmsskolas izglītības iestādes "Saulīte" vadītāja,
Mūžizglītības un kultūras institūta "Vitae" lektore

1. Pilsoniskās audzināšanas un pilsoniskās līdzdalības sekmēšanā pirmsskolas izglītības iestādēs svarīgi ievērot trīs principus:

- LABSAJŪTA,
- LĪDZDALĪBA
- LĪDZATBILDĪBA.

2. Tematiskos lokus pilsoniskās audzināšanas un pilsoniskās līdzdalības jautājumos pirmskolā var attēlot šādi shematiski:

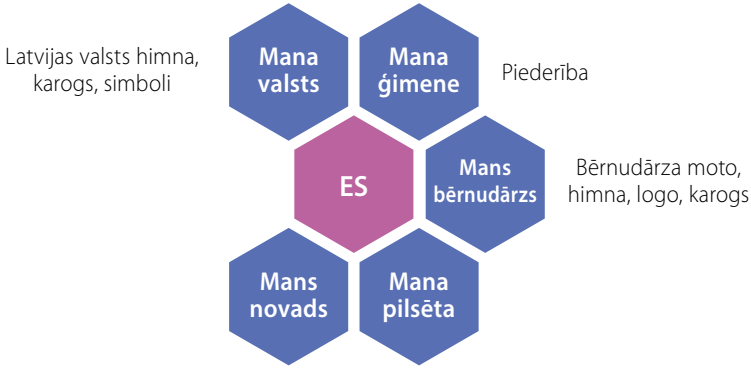

3. Īstenojot pilsonisko audzināšanu pirmsskolā, kā piemēru var izmantot šādas idejas:
   - īstenot labos darbus, veidot labo darbu grozu;
   - doties pārgājienā "Iepazīsti savu pilsētu!";
   - veidot akciju "Uzmēri savu pagastu, pilsētu!";
   - izveidot zīmējumu īsfilmu par "Novada īpašo cilvēku";
   - izveidot ideju karti "Kā mūsu novadā strādā veiksmīgs uzņēmējs?";
   - izveidot kartoshēmu ar īpašām novada dabas bagātībām.

4. Pilsoniskās audzināšanas un pilsoniskās līdzdalības sekmēšanai var izmantot arī šādas aktivitātes:
   - **"Apgalvojums un atbilde".** Telpā dažādās vietās tiek izvietoti uzraksti ar apgalvojumiem: "Jā, vienmēr", "Nē, nekad", "Dažreiz", "Nevaru atbildēt". Tad aktivitātes vadītājs lasa apgalvojumus, piemēram, es piedalos vēlēšanās, es nodarbojos ar labdarību, es esmu kādas biedrības biedrs, es izmantoju plastmasa maisiņus utt.. Pēc katra apgalvojuma dalībnieki aiziet un nostājas pie uzraksta ar atbildi, kuru izvēlas. Šajā aktivitātē atklājas katra pilsoniskā līdzatbildība, līdzdalība.
   - **"Latviskie raksti".** Var izveidot domino ar latviskajiem rakstiem, var veidot kartītes, piemēram, cimdiņu formā, kur uz divām ir attēlota vienāda rakstu zīme; tā atrod pāri. Var zīmi veidot uz A4 lapas, tad sagriezt kā puzli. Tā var veidot darba grupas, iepazīstot latviskās rakstu zīmes.
   - **Latvijas kultūras kanons** ir izcilāko un ievērojamāko Latvijas mākslas darbu un kultūras vērtību apkopojums. Izmantojot vietni www.kulturaskanons.lv var veidot nodarbības, kuras palīdzēs iepazīt un izprast mūsu tautas kultūras bagātības. Materiālu var izvēlēties atbilstoši izglītojamo vecumam.
   - **"Nejaušais vārds".** Tiek meklētas idejas kādiem svētkiem, izmantojot nejauši izvēlētu vārdu no grāmatas.
   - **"Atrodi sevi aforismā".** Uz kartītēm sagatavoti dažādi aforismi. Katrs izvēlas vienu kartīti, izlasa aforismu un pastāsta – kā rakstītais raksturo viņu pašu? (kādu no rakstura iezīmēm, brīvā laika pavadīšanas iespējām, interesēm, dzīves uzskatiem utt.).

Idejas latviskās dzīvesziņas jautājumu aktualizēšanai

Ieva Kalniņa,
Rīgas Juglas vidusskolas skolotāja,
Mūžizglītības un kultūras institūta „Vitae" lektore

1. Izglītojamie tiek aicināti iepazīt un attēlos apskatīt 12.-13. gs. sieviešu arheoloģiskā tērpa važiņu rotu ar piekariņiem. Katrs no tiem savulaik darināts, lai sargātu un bagātinātu valkātāju. Skolotājs aicina izglītojamos izveidot savu 21.gadsimta simbolisko rotu. Kas tajā tiktu iekļauts? Kam ticam mūsdienās? Kas mūs sargā un kas šodien liecina par mūsu garīgo bagātību?
2. Pēc A.Pumpura eposa „Lāčplēsis" izlasīšanas izglītojamie izpēta eposa varoņu vārdu izmantojumu 20./21.gs. Kā izmantots Lāčplēša vārds? Lai arī nākotnē tas netiktu aizmirsts, izglītojamiem, izmantojot radošās domāšanas nejaušās iesaistes metodi, jāizvērtē, kā Lāčplēša vārdu varētu izmantot vēl nebijušā veidā.
3. Izglītojamie zīmē savas dzīves koku: saknēs ieraksta savas pamatvērtības, kas ļauj viņiem justies stabili. Stumbrā – visas savas dzīves vērtības, kas ļauj nesalūzt dzīves vējos. Zaros – kādos virzienos aizvijas viņu domas un fantāzijas. Lapas – paša secinājumi un atziņas. Galotne – dzīves moto.
4. Skolotājs rosina izglītojamos atrast vārda PATS izmantošanu folkloras vai literatūras materiālos. Daudz tādu piemēru atrodami Raiņa dzejā.
5. Steiga ir cilvēka necienīgas un haotiskas dzīves rādītājs – to māca angļu džentelmeņa kodekss un latviešu folklora. Iemācīties nesteigties un pašam noteikt laika plūdumu var tad, ja prot sagādāt sev un citiem svētkus. Izglītojamie organizē un piedalās gadskārtu svētkos, arī Meteņos, Ūsiņos, Miķeļos.
6. Saules koku var izmantot kā savas domāšanas vai izaugsmes plašuma simbolu. Katrs zars apzīmē vienu no audzināšanas pamatvirzieniem. Katras krāsas ornamenta fragments, sākot no centra, kas apzīmē pašu izglītojamo, ir viņa ietekmes loks: klase, skola, novads, reģions, valsts, pasaule. Izglītojamais var iekrāsot to ornamenta fragmentu, kas apzīmē viņa darbības virzienu un plašumu, piemēram, atbildību valsts mērogā, ja tāda ir izrādīta. Gada laikā visam Saules kokam jābūt izkrāsotam, kas liecinātu, ka veikts vispusīgs audzināšanas darbs.

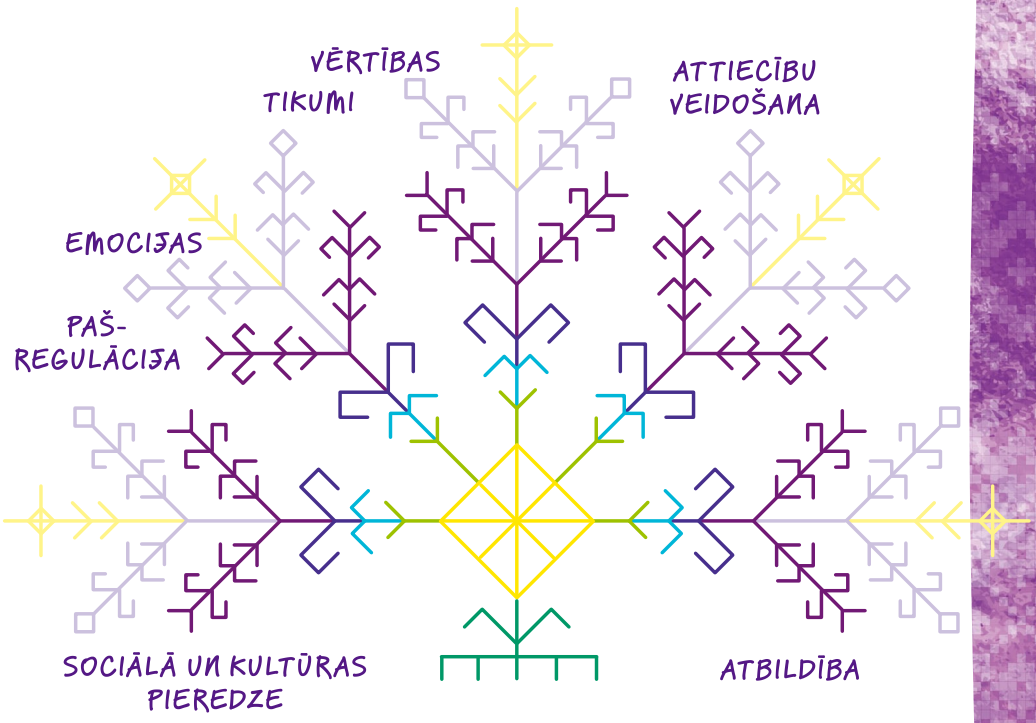
VĒRTĪBAS
TIKUMI
ATTIECĪBU
VEIDOŠANA
EMOCIJAS
PAŠ-
REGULĀCIJA
SOCIĀLĀ UN KULTŪRAS
PIEREDZE
ATBILDĪBA

Jēdzienu kopums, kas izmantoti pilsoniskās audzināšanas un pilsoniskās līdzdalības struktūrmodeļa un metodisko ieteikumu izstrādē[11]

Nacionālā identitāte – personas identitātes daļa, kas vieno to ar citām personām, kurām ir līdzīgas nacionāli kulturālās pazīmes. Valoda, vērtību, uzvedības modeļu, kultūras simbolu kopums, sociālā atmiņa ir pamats, uz kura tiek veidota un uzturēta cilvēka piederība nācijai, nācijai piederīgo savstarpējā vienotība. Nacionālā identitāte ietver ideju par ikvienas nācijas unikalitāti, bet ne pārākumu, atšķirību no citām nācijām, ideju par nācijai piederīgo cilvēku savstarpējo kopību un ideju par nācijas nepārtrauktību.

Tauta – kopiena, kas, balstoties uz vienu vai vairākiem nacionāli kulturāliem kritērijiem (it sevišķi tādiem kā valoda, apdzīvotā teritorija, vēsture, dzīvesveids, kultūra), sevi uzskata par patstāvīgu kultūras kopumu.

Nācija – tauta, kurai ir sava nacionāla valsts vai kura cīnās, lai to iegūtu. Latvieši ir nācija kopš 20.gadsimta sākuma, kad latviešu tautā sāka izplatīties latviešu valstiskās pašnoteikšanās ideja. Tā īstenojās 1918.gadā, kad, izmantojot tautu pašnoteikšanās tiesības, tika nodibināta latviešu tautas nacionālā valsts – Latvija. Kā kultūras nācija latvieši izveidojās agrāk – 19.gadsimtā. Kultūras nācijas pazīmes: vienojoša nacionālā kultūra, valoda, kopības apziņa, kopīgas nacionālās intereses un gatavība tās aizstāvēt.

Nacionāla valsts – valsts, kuras nacionāli kulturālo identitāti nosaka tās valstsnācija. Valstsnācijas valoda ir valsts valoda - kopēja visu iedzīvotāju saziņas un demokrātiskās līdzdalības valoda, šīs nācijas kultūra, dzīvesveids, sociālā atmiņa ir kopēja visiem iedzīvotājiem. Tas neizslēdz to, ka nacionālā valstī blakus šiem kopējiem elementiem pastāv mazākumtautību valodas un kultūras.

Valstsnācija – nācija, kura izveidojusi savu nacionālo valsti un nosaka tās nacionāli kulturālo identitāti. Latvieši ir valstsnācija Latvijā.

Latvietis – cilvēks, kurš pēc vismaz viena nacionāli kulturāla kritērija (it sevišķi valoda, kultūra, izcelsme) un subjektīvās piederības izjūtas identificē sevi kā latviešu nācijai piederīgu. Jēdzieni „latvietis" un „latviešu nācija" ir plašāki nekā jēdziens „Latvijas pilsonis", jo latviešu nācijai piederīgais var arī nebūt Latvijas pilsonis.

Mazākumtautības – Latvijas pilsoņi, kuri valodas un kultūras ziņā atšķiras no latviešu valstsnācijas, paaudzēm ilgi tradicionāli dzīvojuši Latvijā, ir piederīgi Latvijas valstij un sabiedrībai, bet vienlaikus vēlas saglabāt un attīstīt savu valodu un kultūru.

11 Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādnes 2012.–2018.gadam. https://www.km.gov.lv/uploads/ckeditor/files/Sabiedribas_integracija/KM_130515_Prec_Nac_ident_pilson_sab_un_itegr_polit_pamatnost_2012-2018.pdf

Latvijas pilsonis – persona, kam saskaņā ar likumu ir Latvijas pilsonība. Latvijas pilsoņu kopums, saskaņā ar Satversmes 64.pantu, ir kolektīvs valsts likumdevējs, kas sastāv no pilntiesīgajiem pilsoņiem.

Latvijas tauta – Latvijas valsts suverēnās varas nesējs Satversmes 2.panta izpratnē. Latvijas tauta sastāv no visiem pilsoņiem, neatkarīgi no tautības, un latviešu nācijai piederīgajiem, neatkarīgi no tā, vai viņi ir pilsoņi. Visiem latviešu nācijas piederīgajiem ir jābūt tiesībām uz savas valsts pilsonību, kuru noformējot viņi iegūst tiesības piedalīties Latvijas valsts demokrātiskajā pārvaldīšanas procesā.

Imigranti – ārzemnieki, kas Latvijā dzīvo ar termiņuzturēšanās vai pastāvīgās uzturēšanās atļaujām, kā arī Latvijas nepilsoņi. Lisabonas līguma kontekstā tie ir „trešo valstu pilsoņi". Latvijā ir trīs imigrantu grupas. Lielākā imigrantu grupa Latvijā ir bijušās PSRS pilsoņi, kas nonāca Latvijā PSRS okupācijas politikas rezultātā, un viņu pēcnācēji, kuriem t.s. Nepilsoņu likums, ir piešķīris īpašas privilēģijas salīdzinājumā ar citām imigrantu grupām (nepilsoņiem nav jāpieprasa uzturēšanās atļaujas vai darba atļaujas kā jaunajiem imigrantiem, nepilsoņiem ir tiesības naturalizēties un pievienoties Latvijas pilsoņu kopumam, tādējādi iegūstot visas tiesības arī vēlēšanu tiesības). Otrā imigrantu grupa ir pastāvīgi (ilglaicīgi) Latvijā dzīvojoši citu valstu pilsoņi, kuriem ir Savienībā (ES, EEZ un Šveices Konfederācija) neietilpstošas valsts pilsonība (visbiežāk Krievijas pilsonība, kas iegūta atsakoties no Latvijas nepilsoņa statusa). Trešā grupa: jaunie imigranti, kas ieradušies Latvijā pēc 1992.gada no valstīm, kuras neietilpst Savienībā (visbiežāk no bijušajām PSRS republikām).

Latvijas nepilsoņi – bijušie PSRS pilsoņi un viņu pēcteči, kuriem Latvijā saskaņā ar likumu nodrošināts īpašs statuss un kuriem ir tiesības individuālā kārtā naturalizēties.

Sabiedrības integrācija – visu Latvijā dzīvojošo cilvēku iekļaušanās sabiedrībā, neraugoties uz viņu nacionālo piederību un pašidentifikāciju. Integrācijas kopīgais pamats ir latviešu valoda, piederības sajūta Latvijas valstij, un tās demokrātiskajām vērtībām, cieņa pret Latvijas unikālo kultūrtelpu, kopīgas sociālās atmiņas veidošana. Sabiedrības integrācija veicina pilsonisko līdzdalību, kas ir vērsta uz sabiedrisko problēmu demokrātisku un racionālu risināšanu, stiprina indivīdu savstarpējo sadarbību un uzticību. Integrācija vienlaikus nozīmē valstsnācijas atvērtību un cieņu pret mazākumtautību savpatnību un to tiesībām saglabāt savu atšķirīgo identitāti. Integrācijas uzdevums ir arī veicināt imigrantu iekļaušanos sabiedrībā, piedāvājot motivējošus līdzekļus un iespējas apgūt saliedētas sabiedrības kopējos pamatus.

Pilsoniskā līdzdalība – darbība sabiedrības labā, interešu aizstāvība un sabiedrības iesaistīšanās pašvaldības, valsts un ES politikas procesos ir svarīgs demokrātijas pamats. Pilsonisko līdzdalību realizē, iesaistoties dažādās organizācijās, politiskās partijās, piedaloties vēlēšanās, sapulcēs, gājienos un piketos, veicot brīvprātīgo darbu un ziedojot u.c.

Pilsoniskā sabiedrība – demokrātiskas valsts sabiedrības forma, kuru raksturo indivīda atbildība par sabiedrības un valsts kopīgām problēmām, māka sadarboties kopīgu mērķu sasniegšanai un līdzdalība lēmumu pieņemšanā ar demokrātisku institūciju palīdzību. Aktīva pilsoniskā sabiedrība sekmē kopējo valsts attīstību un nācijas saliedētību, līdzdalība tajā palielina katra cilvēka sociālo kapitālu.

Latviskā kultūrtelpa – latviešu valoda, vide, materiālā un nemateriālā kultūra, sociālā atmiņa un dzīvesveids (tradīcijas, simboli, vēsturiskie notikumi, vēstures personāži, kopīgi priekšstati, svinamās dienas, mākslas mantojums un jaunrade, komunikācijas veids, daba un attieksme pret dabu, gadsimtos veidotā kultūrvide, ģeogrāfiskie nosaukumi, būvniecības tradīcijas, krāsu izjūta utt.). Latvisko kultūrtelpu dažādos gadsimtos ir ietekmējušas un papildinājušas arī citu tautu kultūras, sniedzot savu pienesumu. Unikālā kultūrtelpa sekmē nacionālās identitātes nostiprināšanu, globalizācijas apstākļos uztur un stiprina piederības sajūtu Latvijai.

Divkopienu sabiedrība – to raksturo nošķirtība starp divām kopienām. Atšķirībā no nacionālas valsts, divkopienu sabiedrībā nav kopīgas valsts valodas, sabiedrības integrācija ir ļoti apgrūtināta, jo nenotiek uz kopīgu vērtību, kultūrtelpas, sociālās atmiņas pamata. Latvijā, okupācijas periodā izveidojoties lielā krievu valodā runājošai iebraucēju kopienai, ir vērojamas divkopienu sabiedrības pazīmes: nošķirtas informācijas telpas, politiskajā vidē vērojamā sašķeltība pēc nacionālajām pazīmēm, atšķirīgas sociālās atmiņas, valodas nošķirtība darba kolektīvos, skolās, bērnudārzos.

Kopīgās vērtības – latviešu valoda un latviskā kultūrtelpa, uzticība Rietumu demokrātiskajām vērtībām: indivīda brīvība un atbildība, tiesiskums, cilvēka cieņa, cilvēktiesības, iecietība pret atšķirīgo, pilsoniskā līdzdalība, ticība no apgaismības laikmeta mantotajām idejām par progresu un cilvēka spējām uzlabot pasauli.

Sociālā atmiņa – kopīga izpratne par vēsturi, pagātnes notikumiem un sociālpolitiskajiem procesiem, to interpretācija. Šo izpratni veido gan individuālās atmiņas, gan valsts politika, izglītības saturs, svētku dienas, piemiņas rituāli utt.

Materiālu sagatavoja:
Valsts izglītības satura centrs sadarbībā ar biedrību "Vitae"

Iespiests:
SIA "Talsu tipogrāfija", 2018

ISBN 978-9934-540-12-7

Valsts izglītības satura centrs
Vaļņu iela 2, Rīga
www.visc.gov.lv